

YANYA SANCAĞI MUTASARRIFI ARSLAN PAŞAZÂDE SELMAN PAŞA (1742-1764)

Mutasarrif of Ioannina Sanjak: Arslan Pashazâde Selman Pasha (1742-1764)

Erdoğan KELEŞ*
“Baş gidince, ayak pây-dâr olmaz”

Özet

Yanya, Osmanlı döneminde Arnavutluk sınırları içinde olup 1430'da fethedilmişti. Tarih boyunca güney Arnavutluk'un idarî ve kültürel merkezi olan Yanya'nın sınırları zaman içerisinde değişse de bu özelliğini daima muhafaza etti. Osmanlı idaresinin kurulmasından sonra sancak merkezi olan Yanya, XVIII. yüzyılın başlarında diğer sancaklar birlikte Manastır merkezli Rumeli eyaletine dahildi. XVIII. yüzyılda Rumeli eyaleti dahilindeki sancaklardan birisi olan Yanya, Güney Arnavutluk'tan Delvine ve Avlonya'nın da dahil olduğu 13 sancak arasındaydı. Sancaklar, mirliva veya sancakbeyi denilen idareciler tarafından yönetiliyordu. Sancakbeyleri veya mirliva denilen idareciler klasik dönemde kendilerine has olarak verilen gelirleri tasarruf ederlerdi. XVII. yüzyılın sonu ve XVIII. yüzyılın başlarında sancak yöneticileri mutasarrıf olarak anılmaya başladı. Bu bağlamda olmak üzere Yanya Sancağı XVIII. yüzyıldan itibaren doğrudan veya arpalık suretinde olmak üzere mutasarrıfların idaresine verildi. Mutasarrıf olarak 1742 senesinde Yanya'ya tayin edilen Arslan Paşazâde Selman Paşa, burada aralıklarla 1764 senesine kadar görev yaptı. Ancak reyaya karşı zulmü, eşkıya ile mücadelede zafiyet göstermesi ve vergileri tahsil de başarısız olması gözden düşmesine neden oldu. Hakkındaki şikâyetler nedeniyle Manastır'da kurulan mahkemeye gelmesi ve hasımlarıyla yüzleşmesi istendi. Fakat İstanbul'dan gelen emirleri dinlemedi. Nihayet uslanmaz tavrı ve reyaya zulmü nedeniyle hakkında idam kararı verildi. Selman Paşa hakkındaki idam kararı Şubat/Mart

1764'te uygulandı ve kesik başı İstanbul'a gönderildi. Devlet ölümü sonrası malını ve mülkünü hazine adına müsadere etti.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk, Yanya, mutasarrıf, Arslan Paşazâde, Selman Paşa.

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. ekeles@mu.edu.tr.
ORCID: 0000-0002-7260-2815.

Makale Geliş Tarihi: 09.02.2022, Makale Kabul Tarihi: 02.03.2022

Abstract

Ioannina was within the borders of Albania during the Ottoman period and was conquered in 1430. Although the borders of Ioannina, which has been the administrative and cultural center of southern Albania throughout history, have changed over time, it has always preserved this feature. Yanya, which became the sanjak center after the establishment of the Ottoman administration, was included in the Manastır-centered Rumeli province at the beginning of the 18th century together with other sanjaks. Ioannina, which was one of the sanjaks within the province of Rumelia in the 18th century, was among the 13 sanjaks including Delvine and Vlorë from Southern Albania. Sanjaks were ruled by administrators called mirliva or sancakbeyi. Sancakbeyis or administrators called mirliva used to save the income given to them in the classical period. At the end of the 17th century and the beginning of the 18th century, the governors of the sanjak began to be called mutasarrif. In this context, since the 18th century, the Yanya sanjak was given to the administration of the governors “mutasarrifs”, either directly or as a benefice “arpalık”. Arslan Pashazâde Selman Pasha, who was appointed to Ioannina in 1742 as the governor, “mutasarrifs” served here intermittently until 1764. However, his cruelty against the reaya, his weakness in the fight against the bandits, and his failure to collect taxes caused him to fall into disfavor. Due to the complaints against him, he was asked to come to the court established in Manastır and face his opponents. But he did not listen to the orders coming from Istanbul. Finally, he was sentenced to death for his incorrigible attitude and cruelty to the reaya. The death sentence for Selman Pasha was executed in February/March 1764 and his severed head was sent to Istanbul. After his death, the state confiscated his property and possessions in the name of the treasury.

Keywords: Albania, Ioannina, mutasarrif, Arslan Pashazâde, Selman Pasha

Giriş

Yanya, günümüzde Ioannina denilen bir şehir olup Yunanistan'ın kuzeybatısında dağlık bir bölge olan Epir'in (Epirus) merkezidir. Deniz seviyesinden 520 m. yükseklikte, bir platonun doğusunda bulunan Pambotis (Pamvotis) Gölü'ne doğru uzanan küçük bir yarımada üzerine kurulmuştur. Yanya Gölü de denilen Pambotis Gölü'nün kuzeydoğu tarafı Mitsikeli Dağı'yla çevrilidir¹. Tarih boyunca güney Arnavutluk'un idarî ve kültürel merkezi olmuştur. İdarî sınırları zaman içerisinde değişse de bu özelliğini muhafaza etmiştir. Osmanlı idaresinin kurulmasından sonra sancak merkezi olan Yanya, zamanla idarî sınırları genişletilerek kendi adıyla anılan eyaletin merkezi

¹ Machiel Kiel, “Yanya”, *DİA., Cilt: 43*, İstanbul 2013, s.317-318.

yapılmıştır². Dolayısıyla Yanya, Osmanlı idaresinde aynı adı taşıyan vilayet ve sancağın merkezi olup Ergeri (Argiri), Preveze, Berat ve Tırhala sancaklarını içine alırdı. Bugün de Yanya, Epir valiliğinin merkezi durumundadır³.

Eskiçağlardan beri yerleşim yeri olan Yanya, XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren idarî anlamda değişim yaşadı. 1318'de Bizans tarafından, 1342'de ise Sırp Kralı Stefan Duşan tarafından ele geçirildi. Stefan Duşan'ın ölümü sonrası üvey kardeşi Symeon Uroş, Epir ve Tesalya bölgesine sahip oldu. Şehir 1366-67'de ise Sırp Kralı Tomas Preljuboviç'in idaresine girdi. Bölge 1379'da Malakasi Arnavutları, Bulgarlar ve Ulahlar'dan oluşan bir birliğin saldırısına uğrayınca Osmanlılardan yardım istediler. I. Murat, Lala Şahin Paşa'yı Yanya'ya yardım amacıyla gönderdi. Yanya şehri 1411 senesinde İtalyan Lordu Carlo Tocco'nun idaresine geçti. Burası 1430'a kadar İtalyanların elinde kalmış ve Ekim 1430'da Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından ele geçirilerek Osmanlı idaresine dahil edilmişti. II. Murat, Beylerbeyi Sinan Paşa idaresindeki şehre dinî-malî imtiyazlar tanıdı. Bu durum Osmanlıların Rumeli'nin fethi sırasında uyguladıkları ve yerli halkın devlete bağlılığını temin eden istimâlet politikasına uygundu⁴. Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerlerde tahrir uyguladığı bilinmektedir. Ancak Yanya ile ilgili ilk tahrir kayıtları 1530 tarihli iken bir diğeri ise 1564 tarihlidir. Bu devirde Arnavutluk idarî bakımdan sekiz sancağa ayrılmış olup bunlardan birisi Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlı olan Yanya'ydı. 1564 tarihli tahrir defterine göre Yanya Sancağı, Yanya ve Narda isimli iki kazaya ve 13 nahiyeye ayrılmıştır. XVI. yüzyıl boyunca bazı nahiyelerin eklenip çıkarılmasına rağmen Yanya Sancağı, XVII. yüzyıl başına kadar Rumeli Beylerbeyliği dahilindeki sancak merkezi olarak idarî taksimattaki sınırlarını ve yerini korumuştur⁵. XVIII. yüzyılın başlarında yani 1700-1718 yıllarında Yanya ve diğer sancaklar Manastır merkezli Rumeli Eyaleti'ne dahildi. 1717-1730 yılları arasında ise Rumeli Eyaleti dahilindeki sancaklardan birisi olan Yanya, Güney Arnavutluk'tan Delvine ve Avlonya'nın da dahil olduğu 13 sancak arasındaydı⁶.

Yanya'nın alınmasından sonra Osmanlılar bölgenin doğrudan kontrolünü sağlayarak tımar sistemini uygulamışlardı. Tımar sisteminin tatbiki birtakım sorunlara neden oldu. Bu süreç yerel idareyi ellerine geçiren ailelerin kârlı çıkmasına neden olurken, geçmişte idarî ve malî hakları ellerinde tutan yerel ailelerin ise zararına olmuştu. Osmanlı hakimiyeti, XVI. yüzyıla kadar genel olarak sorunsuz devam etti. Fakat tımar sisteminin bozulması ve malî sistemin zayıflaması diğer bölgelerde olduğu gibi Arnavutluk'u da olumsuz yönde etkiledi.

² İlkey Erken, *Yanya Sancağı İdarî Yapı ve Yerleşim Birimleri (1867-1913)*, TTK, Ankara 2021, s.1.

³ Nazif Hoca, "Yanya", *İA., Cilt: XIII*, MEB, Eskişehir 1997, s.358.

⁴ Kiel, *a.g.m.*, s.319-320.

⁵ Erken, *a.g.e.*, s.36-37.

⁶ Erken, *a.g.e.*, s.38; Fahameddin Başar, *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)*, TTK, Ankara 1997, s.17, 36-48.

Bu durum XVI. yüzyılın sonlarında eyaletlerde geniş malikânelerin ortaya çıkmasına sebep oldu. Maliyenin zayıflaması, yeni vergilerin ihdası ve cizyenin arttırılması bölgede yaşayan Hristiyan nüfusu olumsuz şekilde etkiledi⁷.

XVIII. yüzyılda Arnavutluk'ta paşalık yönetimleri mevcuttu. İki büyük paşalık merkezi olup kuzeyindekine İşkodra, güneyindekine ise Yanya paşalığı denilmekteydi. Zaten Yanya, Osmanlı dönemi boyunca önemli bir sancak merkezi olmuştu. 1611'den 1787 yılına kadar Yanya Sancağı'na Arslan Paşa ailesinden gelen idareciler tayin edildi. 1787'den 1821 senesine kadar da Tepedelenli Ali Paşa idaresinde kaldı⁸. Devlet arazisinin halka mirî mukataa şeklinde verilmesi ile Arnavutluk'ta ayan sınıfı teşekkül etti. Bu sınıf tüm fırsatları kullanarak daha fazla mukataa almayı ve malikânelerini genişletmeyi başardılar. Özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yanya bölgesinde ortaya çıkan yerel ailelere mensup ayanlar bölgede hakimiyet kurmak için birbirleriyle sürekli mücadele halinde oldular⁹. Bu durum Devletin, XVIII. yüzyılda taşrada merkezi otoriteyi tesiste zorlanmasına neden oldu. Yerel idarecilerin hakimiyet alanlarını genişlettikleri XVIII. yüzyılın sonlarına doğru, bu anlamda Arnavutluk'ta iki ayrı idarenin hüküm sürmesinin yolunu açtı. Kuzey Arnavutluk'ta İşkodra merkezli Buşatlılar¹⁰, güney Arnavutluk'ta ise Yanya merkezli Tepedelenli Ali Paşa¹¹

⁷ Bilgehan Pamuk, "Osmanlı Döneminde Arnavutluk", *Balkanlar El Kitabı*, 1. Cilt, Ankara 2013, s.337, 340-341.

⁸ Kiel, *a.g.m.*, s.319-320.

⁹ Ayanlar, 17. Yüzyıl sonlarından itibaren ve 18. Yüzyıl boyunca, devlet ile halk arasında asker sağlanması, vergi toplanması, zahire ve hayvan temini konularında aracı olan ve halkın isteğiyle seçilmesi gerekirken, bu kural dışında özellikle şehrin ileri gelenlerini yanına çekerek bu görevi ele geçiren zümredir. Ayanlık görevini ele geçirenlerin çoğu buldukları yerlerin zengin ve tanınmış ailelerine mensup kişilerdi. Zaman içinde kazanç kapısı haline gelen ayanlık, hanedana mensup bu kişiler arasında rekabet unsuru oldu. Özellikle 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerli aileler şehir hayatında diğer zümrelere göre daha aktif ve sözleri geçer duruma geldiler. Artık şehir yönetiminde enderunlular yerine yerli ailelere mensup zümre egemen oldu. Ayrıntı için bkz. Yücel Özkaya, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumu*, İstanbul 2010, s.206-207; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, Ankara 1994, s.7-21.

¹⁰ Arnavutluk'un kuzey tarafına hakim olan Buşatlı ailesine mensup Mahmut Paşa, Kara Mahmut Paşa, İbrahim Paşa ve Mustafa Paşa 1757-1781 yılları arasında İşkodra bölgesini yönettiler. Bu kişiler saraya kafa tutarak adeta bağımsız birer vali halinde yaşadılar, bazı Avrupa devletleriyle diplomatik, ticari ve iktisadi ilişkiler kurdular. Kamil Andıç, *Osmanlı Devleti Döneminde Arnavutluk'un Durumu (19. ve 20. yüzyıllar)*, Trakya Üniversitesi, SBE., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2000, s.29; Ayrıca bkz. Ardit Gjeli, *Between Rebellion and Obedience: The Rise and Fall of Bushath Mahmud Pasha of Shkodra (1752-1796)*, İstanbul Şehir Üniversitesi, SBE, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018.

¹¹ Tepedelenli Ali Paşa, 1787-1820 yılları arasında Yanya sancağı mutasarrıflığı yapmış bir Osmanlı veziridir. Bu bölgede uzun yıllar görev yapmış, zaman içinde sözü geçen tek güç haline gelmiş fakat Devlet'in emirlerini dinlememesi üzerine asi ilan edilerek Şubat

yönetimi vardı. Bu durum II. Mahmut devrine kadar sürdü. 1830'da II. Mahmut, pašalık sistemini ortadan kaldırarak merkezin denetiminde yeni bir idarî yönetim kurdu. O'nun zamanında yapılan reformlar ile sınırları daraltılan idarî birimlerin yöneticileri merkezden atandı. Bu değişimler sırasında Güney Arnavutluk Yanya, Avlonya ve Delvine sancaklarına taksim edildi¹².

Osmanlı Devleti'nde idarî bakımdan en üstte beylerbeyi, mirmirân, vali veya emirü'l-vüzera denilen yöneticinin idaresindeki eyaletler yer alırken, eyaletler ise sancaklara bölünmüştü. Sancakları idare ve tasarruf edenlere ise mirliva veya sancakbeyi denilmekteydi. Sancak tabirinin idarî bakımdan belirli bir bölgeyi ifade etmesi, muhtemelen XVI. yüzyıldan sonra olmuştur¹³. Özellikle XVI. yüzyılın sonlarında tımar sisteminin çökmesi üzerine hazinenin nakit ihtiyacını karşılamak için iltizam ve malikâne sistemi yaygınlaştırıldı. Bu durum XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren vezir rütbesini alıp, vali olmaya hak kazananlarının sayısının artmasına ve bu da birtakım sorunlara neden oldu. Örneğin bazı sancakların bağlı oldukları eyaletlerden ayrılarak bu tür kimselere geçim kaynağı olarak arpalık¹⁴ şeklinde verilmesi bu sorunların başında gelir. Zaten kendilerine arpalık olarak sancak gelirleri verilen üst düzey yöneticilerin, görev yerlerine gitmeyip vekilleri olan mütesellim/kaymakam göndermeleri idarî teşkilatlanmada yeni birimlerin ortaya çıkmasına sebep oldu. Merkezi otoritenin taşrada etkisini yitirmeye başladığı bu dönemde, eyalet valilerinin gücü kapı halkı denilen ücretli askerlerin sayısı ile ölçülür duruma gelmiştir. Ayan adı verilen yerel ileri gelenlerin eyaletlerde giderek güçlenmeye başlamaları ve sonrasında aralarından valilikleri/mutasarrıflıkları elde edenlerin görülmeye başlaması XVIII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Çünkü beylerbeyilik ve sancak beyliğine enderun halkından tayin yapılması usulünün gevşetilmesi, taşra idaresinde yerli ayan ve mütegalibe sınıfının etkisinin artmasına neden oldu. Ortaya çıkan yeni şartlardan dolayı mutasarrıf sadece sancağı değil aynı zamanda eyaletleri tasarruf eden pašalar için de kullanıldı. İşte bu bağlamda Tanzimat öncesi dönemdeki mutasarrıf tabiri eyalet yönetiminde vali yetkisindeki yönetici için kullanılmıştır. Bu dönemde vezir rütbesini aldığı halde kendisine valilik verilmeyen kişiler birkaç sancağın birden

1822'de öldürülmüştür. Bu konunun ayrıntıları için bkz. Hamiyet Sezer Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, İstanbul 2017.

¹² Erken, *a.g.e.*, s.1; Pamuk, *a.g.m.*, s.341.

¹³ Geniş bilgi için bkz. Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı*, Elazığ 1997, s.6-10.

¹⁴ Arpalık, görevinden azledilen veya emekli olan mülkiye ve ilmiye mensuplarına mazuliyet veya emeklilik maaşı karşılığında tahsis edilen gelir anlamındadır. Bu yönetim tarzının esası, arpalık olarak sancak tahsis edilen görevlinin ilgili bölgede bulunmamasıdır. Yani arpalık tasarruf edenlere belirli bir görev karşılığı ve geçimini sağlamak amacıyla görev mahallinin dışında bir yerin geliri tahsis ediliyordu. Bunun yanında belli bir görev veya devlet hizmetinde başarı gösterenler ile bir hizmeti ifa etmeleri karşılığında bazı kimselere mükafaten arpalık tahsis ediliyordu. Kılıç, *a.g.e.*, s.37.

idaresinde görevlendirilirdi. Bazı hallerde ise vezir ya da paşalara ek gelir olarak birkaç sancak yönetimi verilirdi. Mutasarrıfların valilerden temel farkı ise merkez bir sancak seçerek orada oturmak zorunda olmamalarıydı. Mutasarrıf, eyaletin veya sancağın hem valisi hem de hasılâtını toplayan kişiler için kullanılmıştı¹⁵. Bir eyalet valisinin veya birkaç sancağı tasarruf eden mutasarrıfın, yönetimine verilen bütün sancakları tek başına idare etmesi mümkün değildi. Yukarıda ifade edildiği gibi buralara vekil olarak mütesellimlerini gönderiyorlardı. Bu görevlendirmeler bazen geçici bir süre için kaymakam atama şeklinde olduğu gibi bazen de sancakta devamlı surette oturmak üzere yapılıyordu. Mutasarrıflar mütesellimlerini kapı halkından veya sancakların ileri gelen kimseleri arasından atayabiliyordu. Mütesellimler sancağın hem malî hem de idarî işlerinden sorumluydu. Sancak gelirinin önemli bir kısmını kendilerine ayırıyorlardı. Ya da belirli bir parayı peşin olarak asıl mutasarrıfa ödedikten sonra sancağın gelirleri tamamıyla kendisine kalıyordu. Dolayısıyla Tanzimat öncesinde vezir, eski sadrazam veya eski beylerbeylerinin sancaklara mutasarrıf atanması usulü yaygınlaştı¹⁶.

Osmanlı idaresinde Yanya giderek gelişmiş ve önemli bir yerleşim yeri haline gelmişti. Arnavutluk'un bu önemli eski Bizans merkezi Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin karışık yaşadığı bir şehre dönüşmüştü. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı millet sistemi nedeniyle Yanya Sancağı bünyesindeki gayrimüslimler Ortodoks mezhebinde oldukları için Rum kabul edilmekteydi. Bu durum Yunanlıların bağımsızlık savaşı sırasında ve sonrasında Yanya'daki Rumların Grek olduklarını ileri sürmelerine neden oldu. Ancak Yanya Sancağı dahilindeki Ortodoksların içinde Grek kökenli Rumların dışında Arnavutlar ve Ulahlar da vardı. Hatta Grek kökenli olmayanlar sancak nüfusunun çoğunluğunu teşkil etmekteydi¹⁷. Zaten XX. yüzyılın başlarında Yanya nüfusunun üçte ikisi Müslüman, üçte biri ise Hıristiyan'dı. Müslümanların tamamı ve Hıristiyanların da önemli bir kısmı Arnavut kökenli iken, Hıristiyanların geri kalanları Ulah veya Ortodoks Rum olarak belirtilmişti¹⁸.

Arnavutluk bölgesi XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yukarıda da ifade edildiği üzere yerel kökenli ailelerin/ayanların güç savaşına sahne olmaya

¹⁵ Ayla Efe, "Tanzimat'ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt:6, Sayı: 22, (Yaz 2009), s. 88; Ali Fuat Örenç, "Mutasarrıf", *DİA*, Cilt: 31, (2006), s.377.

¹⁶ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, TTK, Ankara 1997, s.23-24.

¹⁷ Erken, *a.g.e.*, s.2.

¹⁸ Şemseddin Sami, *Kamusu'l-alâm*, Cilt: 6, Mihran Matbaası, İstanbul 1316, s.4790; Bu bağlamda 17 Ağustos 1900 tarihinde kaleme alınan bir eserde Yanya Kazası'nın nüfusu 87.256 kişiden ibaret olarak verilmiştir. Nüfusun çoğunluğu Müslüman, kalanları ise Rum-Ortodoks mezhebine mensup Arnavut ve Ulah'tır. Ayrıca çoğunluğu Yanya kasabasında olmak üzere Yanya vilayetinde bir miktar Yahudi mevcuttu. Mustafa Ruhi, *Coğrafya-yı Tabii*, (y.y./y.y.), s.4-5.

başladı. Çünkü Devlet, merkezi otoriteyi kurabilmek için özellikle yerel ailelerden oluşan kişileri bölgedeki sancaklara mutasarrıf olarak tayin etmeye başladı¹⁹. Bu bağlamda olmak üzere Arnavutluk'ta bulunan diğer sancaklar gibi Yanya Sancağı da mutasarrıfların idaresine verildi. Bu kişiler arasında bulunan ve bu çalışmanın da konusu olan Selman Paşa, Arslan Paşazâde ailesine mensup olup 1742-1764 yılları arasında 22 yıl boyunca farklı zamanlarda Yanya Sancağı idaresini elinde bulundurmuş, idarî, askerî ve malî sorunları çözemediği ve reyaya zulmettiği gerekçesiyle katledilmiştir. Bu çalışmada Selman Paşa'nın Yanya Sancağı'nı idare ettiği süreci kapsayan faaliyetleri ve idarî gelişmeler değerlendirilecektir.

1-Selman Paşa ve Yanya Mutasarrıfları (1742-1764)

Selman Paşa, Arslan Paşazâdelere mensup ve Arnavut asıllıdır. I. Mahmut (1730-1754) devrinde paşa rütbesiyle ilk defa Yanya Sancağı Mutasarrıfı oldu. Burada katledildiği Şubat/Mart 1764 tarihine kadar yaklaşık 22 yıl boyunca farklı tarihlerde olmak üzere mutasarrıf olarak görev yaptı. Mizacı sert ve tedbirli biri olarak tanınmıştı²⁰. Zaten Yanya'daki görevi sırasında reyaya karşı davranışlarının aşırı sert olması ve merkezden gelen uyarıları dikkate almaması katline giden süreçte etkili olmuştur. Bu bağlamda olmak üzere yaptığımız arşiv taramasında ilk olarak 1742 senesinin ortalarında Selman Paşa'nın Yanya'da mutasarrıf olduğunu tespit ettik. Mart 1742 tarihinde Yanya Mutasarrıfı Vezir Mehmed Paşa'dır²¹. Ancak 8 Aralık 1742 tarihli bir kayıta ise Selman Paşa'nın Yanya Sancağı'ndaki mutasarrıflığının ibkâ edildiği ifade edilmiştir²². Dolayısıyla bu tarihten kısa bir süre önce Selman Paşa, Yanya'ya muhtemelen ilk defa mutasarrıf olarak tayin edilmiş ve 1742 senesinin sonlarında bir kez daha bu görevi ibkâ kılınmıştır.

Öncelikle tespit edilmesi gereken husus Selman Paşa'nın hangi aileye mensup olduğudur. Bununla ilgili arşiv belgeleri bize ipucu vermektedir. Selman Paşa, yukarıda ifade edildiği üzere Yanya'yı 1611'den 1787 senesine kadar idare eden Arslan Paşa ailesine mensuptur. Büyük babası Arslan Paşazâde Elhac Mehmed Paşa'dır. Arslan Paşazâde Elhac Mehmed Paşa, Tırhala ve tevabinde adet-i ağnâm, adet-i gulâmiye ve resm-i ağıl mukataalarının maliki olup kendi rızasıyla bu hakkını Şubat 1744'te oğulları Mustafa, Yusuf, Mehmed ve Ali Bey'e

¹⁹ Tahvil defterinde yer alan kayıtlar incelendiğinde kısa aralıklarla belirli kişilerin Arnavutluk dahilindeki sancaklar arasında mutasarrıf olarak tayin edildikleri görülmektedir. Bkz. *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792, 16 Numaralı Tahvil Defteri*, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayını, İstanbul 2019.

²⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî, Cilt: 5*, (Hazırlayan: Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, s.1494.

²¹ *BOA. C. ML. 602/24815*.

²² *BOA. AE. SMHD. I. 265/21438*.

devretmiştir²³. Selman Paşa'nın babası ise Arslan Paşazâde Elhac Mehmed Paşa'nın oğlu Ali Bey'dir. Ali Bey'in müştereken uhdesinde olan Narda Mukataası hissesi ölümü sonrası oğulları Selman Paşa ve Hüseyin Bey'e malikâne suretiyle intikal etmiştir. Ancak malikânelerin hesaplarının her yıl görülmesi gerekirdi. Selman Paşa ve Hüseyin Bey'in uhdesine babalarından intikal eden ve amcaları ile müşterek olan Narda Mukataası'nın hesapları 1736 senesinden itibaren nerdeyse 10 yıl geçmiş olmasına rağmen görülmemiş ve hazineye gönderilmesi gereken para ödenmemişti. Yine Selman Paşa ve Hüseyin Bey'e babalarından intikal eden Tırhala ve Poliçani mukataalarının ise 1733 senesinden itibaren 15 senedir hesapları görülmemişti. Tüm bu mukataaların hesaplarının tutarı yaklaşık 136.205 kuruştur. Bu hususta gönderilen Şubat 1748 tarihli fermada malikâne hesaplarının 3 yıl görülmemesi halinde tasarruf hakkının ref ve ilgası gerekirken bu şarta uyulmadığı belirtilerek 40 gün içinde hesaplarının görülmesi ve senetlerinin hazineye gönderilmesi istendi. Eğer Selman Paşa ve Hüseyin Bey hesapların görülmesine veya senetleri hazineye göndermekten imtina ederlerse kendilerinin yakalanıp İstanbul'a gönderilmek üzere mübaşire teslim edilmesi ferman buyruldu²⁴. İşte bu iki belgedeki ifadeler Selman Paşa'nın babasının Arslan Paşazâdelere mensup Ali Bey, dedesinin ise Arslan Paşazâde Hacı Mehmed Paşa olduğuna işaret etmektedir. Zaten Donanma Tercümanı²⁵ Kira Stefanaki²⁶ ile arasındaki alacak verecek meselesinde, Narda mukataası²⁷ ile Yanya'nın cizye ve avarız vergisinin tahsiline²⁸ dair emirlerde sabık mutasarrıf Arslan Paşazâde Selman Paşa diye anılmıştır.

Arslan Paşa ailesinin Yanya ve civarında oldukça güçlü oldukları, idarî ve malî işleri ellerinde tuttıkları yukarıdaki bilgilerden anlaşılıyor. Yanya'nın idaresinde mutasarrıf olarak görev yapmalarının yanında malî işleri de uzun zamandır uhdesine almışlardı. Bu bağlamda olmak üzere 1731 senesi Yanya cizyesinin uhdesine verilmesi için Arslan Paşazâde Hacı Mehmed Bey arzuhal sunmuştu. Bu arzuhalde belirtildiğine göre Yanya cizyesi kalemine kayıtlı 18.100 evrak (edna-evsat ve âlâ sınıfı) yani cizye mükellefi mevcut olup bunlardan tahsil edilecek meblağın tutarı 84.957,5 kuruştur. Bundan 4247,2 kuruş maaş ve 250 kuruş vazife giderleri olmak üzere toplamda 4497,2 kuruş düşüldükten sonra hazineye gönderilmesi gerekli olan tutar ise 80.460 kuruştur. Kefil olarak ise Arslan Paşazâde İbrahim Bey gösterilmiştir. Yanya ve tevabi cizye gelirleri bu talep üzerine Arslan Paşazâde Hacı Mehmed Bey'e tevcih edilmiştir²⁹. Arslan

²³ BOA. AE. SMHD. I. 5/326.

²⁴ BOA. C. ML. 699/28574.

²⁵ Donanma Tercümanlığı için bkz. Sezai Balcı, *Babiali Tercüme Odası*, Libra Kitap Yay., İstanbul 2013, s.64-68.

²⁶ BOA. C. BH. 104/5050.

²⁷ BOA. AE. SMHD. I. 44/2621.

²⁸ BOA. C. ML. 699/28574.

²⁹ BOA. İE. ML. 79/7393.

Paşazâde Hacı Mehmed Bey, uhdesinde olan Yanya cizyesinin aynı şartlarla 1732 senesinde de kendisine tahsis kılınmasını talep etmiş ve bu talebi Mayıs 1731'de uygun görülmüştür³⁰.

Yanya civarında malî işleri ellerinde tutan Arslan Paşa ailesinin idarî işleri yürütmek üzere mutasarrıf olarak tayin edildiklerine dair bilgiyi teyit eden tespit ettiğimiz ve bu çalışmanın sınırlarını kapsayan ilk belgenin tarihi Ağustos 1740 tarihli'dir. Bu belgeye göre Yanya mutasarrıfı Arslan Paşazâde Elhac Mehmed Paşa'dır. Malikâne suretiyle uhdesinde olan Tırhala Sancağı adet-i ağnâm mukataası dahilindeki Çatalca (İnebahtı) Kazası'nın ağnâmını Mayıs 1739'da tahsil etmek üzere iltizamla Mustafa adlı mültezime 2650 kuruş bedel karşılığında vermiştir. Fakat Çatalca Ayanı'ndan Mehmed Efendi, ağnâm vergisinin Mustafa tarafından tahsiline engel olduğu gibi kendi uhdesine geçirmiştir. Yanya Mutasarrıfı Arslan Paşazâde Elhac Mehmed Paşa'nın talebi üzerine Tırhala Sancağı Mutasarrıfı Vezir Mehmed Paşa ve Çatalca Kadısı'na hitaben gönderilen emr-i şerifte adet-i ağnâm iltizamının Mültezim Mustafa tarafından tasarruf edilmesi ve Çatalca Ayanı Mehmed Efendi'nin tahsilata müdahalesinin önlenmesi istenmiştir³¹. Bu belgedeki bilgilere göre Arslan Paşazâde Elhac Mehmed Bey'e, mutasarrıf tayin edilirken "Paşa" unvanı verildiği anlaşılmaktadır. Bu husustaki bir diğer belge ise Eylül 1741 tarihli olup, Arslan Paşazâde Elhac Mehmed Paşa'nın Yanya'yı arpalık suretinde tasarruf ettiğine ve imdâd-ı seferiye vergilerinin toplanmasına dairdir³². Nisan 1744 tarihli belgede ise Arslan Paşazâde [Elhac] Mehmed Paşa'nın Yanya Mutasarrıfı olduğu ifade edilmiştir³³.

Yanya, 1740'dan itibaren Arslan Paşazâde Elhac Mehmed Paşa tarafından idare edilirken, 1742 senesi başlarında Vezir Mehmed Paşa'ya arpalık suretinde tevcih edilmiştir. Vezir Mehmed Paşa'ya hitaben gönderilen emirde hem imdad-ı seferiye vergilerinin tahsil edilmesi hem de Mazarak ve Margaliç ahalisine karşı eşkıyalık yapan Margaliç ve Aydonat eşkıyasının tenkiline başbuğ tayin edilen Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Mahmud Paşa'nın emrine verildiği ve gereğini yapması bildirilmiştir³⁴. Öyle anlaşılıyor ki, Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Mahmud Paşa ve diğerleri bakaya vergileri 75 günde tahsil ve hazineye teslim etmeyi taahhüt etmişlerdi. Ancak bu taahhüdün gerçekleşmemesi üzerine Temmuz 1742 tarihli emirde Mahmud Paşa'nın mansıbına dönmesi, Yanya Sancağı Mutasarrıfı Elhac Mehmed Paşa ve Delvine Sancağı Mutasarrıfı Arslan Paşazâde İbrahim'in birlikte bakaya vergilerden tahsil edilen kısmını hazineye göndermeleri ve kalan kısmın tahsilini bir an önce bitirmeleri emredildi³⁵. Öyle anlaşılıyor ki Arslan

³⁰ BOA. SMHD. I. 149/11146.

³¹ BOA. C. ML. 349/14361.

³² BOA. A. DVNSMHHM. d. No: 148, s.71.

³³ BOA. AE. SMHD. I. 167/12699.

³⁴ BOA. A. DVNSMHHM. d. No: 148, s.176.

³⁵ BOA. A. DVNSMHHM. d. No: 149, s.36; Delvine Sancağı Mutasarrıfı Arslan Paşazâde İbrahim Paşa'ya 5 Haziran 1741'de mirmirân rütbesi tevcih edilmiştir. Kendisi Arslan

Paşazâdelere mensup Elhac Mehmed Paşa Yanya'yı, yine aynı aileye mensup İbrahim de Delvine'yi idare ediyordu.

Arslan Paşazâde Elhac Mehmed Paşa'dan sonra 1742'de yine Arslan Paşa ailesine mensup Selman Paşa ve 1744'te tekrar Arslan Paşazâde [Elhac] Mehmed Paşa'nın görevlendirildiği Yanya'ya, Eylül 1745'te Deli Musa Paşa tayin edildi. Deli Musa Paşa, Yanya Mutasarrıfı iken Kars tarafında Şubat 1746'da katledilmiş, eşyası, köle ve cariyeleleri İstanbul'da bedestende satılmıştır³⁶. Deli Musa Paşa'dan sonra Yanya'ya Mirmirân Bektaş Paşa, mutasarrıf tayin edilmiş ve arpalık suretinde verilen bu hak Ekim 1746'da bir kez daha ibkâ kılınmıştır³⁷. Ekim 1749'da Yanya Mutasarrıfı Mirmirân Hacı Paşazâde Mustafa Paşa'dır³⁸. Ekim 1750'de ise mutasarrıf olarak Abdi Paşa görev yapmaktadır³⁹.

Selman Paşa, 1742 sonrası uzun zaman Yanya'ya tayin edilmemiştir. Selman Paşa'nın 1742 sonrası Yanya ile ilgisini gösteren en yakın tarihli belge 19 Eylül 1754 tarihini taşımakta olup uhdesindeki Yanya ve tevabiine ait olan 34.860 kuruşluk cizye-i gebran ve Yahudiyân bedelinin ikinci taksitini ödediğine dairdir⁴⁰. Bu süreçte Selman Paşa'nın Arnavutluk'taki diğer sancaklara tayin kılındığı anlaşılmaktadır. Çünkü 1 Şubat 1751 tarihli bir tevcihat listesinde Ohri Sancağı'nın Avlonya'nın sabık mutasarrıfı olup, mansıbı bulunmayan Selman Paşa'ya verildiği, Yanya'nın ise halen mutasarrıf olan Ömer Paşa uhdesine bir kez daha ibkâ kılındığı belirtilmiştir⁴¹.

Yanya'ya mutasarrıf tayin edilmiş olan Mirmirân Ömer Paşa, bu görevinde Ekim 1751'de bir kez daha ibkâ kılındı⁴². Mirmirân Ömer Paşa'dan sonra Yanya'ya 1752 senesinde Delvine Sancağı ilave edilerek Mirmirân Hacı Paşazâde Mustafa Paşa Ekim 1749'dan sonra bir kez daha tayin edilmiş ve bu görevinde Kasım 1753'de tekrar ibkâ kılınmıştır⁴³. Mirmirân Hacı Paşazâde Mustafa Paşa'dan sonra bu göreve Vezir Yahya Paşa, Tırhala ve Yanya mutasarrıfı olarak tayin edildi. Çünkü Kasım 1754 tarihli belgede görevde iken öldüğü ve muhalefâtının zapt edildiği belirtilmişti⁴⁴. Vezir Yahya Paşa'dan sonra Yanya Sancağı Ömer Paşa'ya bir kez daha tevcih edildi⁴⁵.

Paşazâde ailesine mensup olup Delvine Sancağı bu tarihten kısa bir süre önce uhdesine verilmişti. *BOA. C. DH. 286/14268.*

³⁶ *BOA. AE. SMHD. I. 58/3706; BOA. C.ML. 545/22370.*

³⁷ *BOA. C. DH. 213/10616.*

³⁸ *BOA. A. DVNS. NŞT. d. No:2, s.61.*

³⁹ *BOA. D. BŞM. MHF. 40/72.*

⁴⁰ *BOA. AE. SMHD. I. 166/12640.*

⁴¹ *BOA. AE. SMHD. I. 259/21083.*

⁴² *BOA. AE. SMHD. I. 259/21095.*

⁴³ *BOA. C. DH. 277/13834.*

⁴⁴ *BOA. D. BŞM. MHF. 43/2; BOA. D. BŞM. MHF. d.13668.*

⁴⁵ *BOA. AE. SMHD. I. 24/1419.*

Selman Paşa, Yanya Sancağı'ndan uzak kaldığı bu süreçte Delvine Sancağı'nı idare etmiştir. III. Osman'ın⁴⁶ tahta çıkması vesilesiyle sancak dahilinde üçte bir hissesi uhdesinde bulunan Sadra (Sarande) Mukataası beratının yenilenmesini istemişti. Mutasarrıf Selman Paşa'nın 8 Şubat 1755 tarihinden itibaren eskisi gibi vergisini vermek ve sene sonunda hesabını görmek şartıyla beratının yenilemiştir⁴⁷. Selman Paşa, Delvine'den sonra Avlonya'ya mutasarrıf tayin edilmiştir. Haziran 1755 tarihinde önceki görev yeri olan Delvine'de eşkıyanın neden olduğu huzursuzluğun kötü idaresinden kaynaklandığı gerekçesiyle meselenin tahkikinin istenmesi vesilesiyle burada mutasarrıf olduğunu anlıyoruz. Bu sırada Yanya ve Delvine sancakları mutasarrıfı ise Vezir Mustafa Paşa'ydı⁴⁸.

Selman Paşa, Avlonya'dan sonra 1755 senesinde Yanya'ya mutasarrıf tayin edildi. Yanya'ya tayini 11 yıl sonra gerçekleşmişti. Bu süreçte Avlonya, Ohri ve Delvine gibi farklı sancaklarda idarî görevlerde bulunmuştu. Mart 1756'da Yanya'daki idarî görevi Avlonya'nın ilavesiyle birlikte bir kez daha ibkâ kılındı⁴⁹. Yanya Sancağı 6 Temmuz 1756'da Hotin sabık Muhafızı Elhac Hasan Paşa'ya verildi. Elhac Hasan Paşa burada 9 ay kaldı. Onun azlinden sonra 19 Mart 1757 tarihli hatt-ı hümayunla Köstendil Sancağı sabık Mutasarrıfı Mısri Ahmed Paşa, Rumeli Beylerbeyliği payesiyle buraya tayin edildi. Mirmirân Mısri Ahmed Paşa, bu görevinde 5 Eylül 1757'de ibkâ edildi⁵⁰. Ancak Mısri Ahmed Paşa, kısa süre bu görevde kaldı. Çünkü Kasım 1757 tarihinde Yanya sabık mutasarrıfı olarak Üsküp'e tayin edildi⁵¹. Onun azlinden sonra ise Köstendil Sancağı sabık Mutasarrıfı Elhac Hasan Paşa⁵², 15 Kasım 1757'de bir kez daha Yanya Sancağı'na tayin edildi. Elhac Hasan Paşa'nın uhdesinde olan Yanya, bu seferde 10 Aralık 1757'de sabık Rumeli Valisi Vezir Mustafa Paşa'ya arpalık olarak verildi⁵³. Elhac Hasan Paşa'dan sonra Yanya Sancağı, 11 Haziran 1758'de Delvine Sancağı Mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'ya⁵⁴ ilhaken tahsis edildi. Vezir İsmail Paşa bu

⁴⁶ III. Osman, 14 Aralık 1754-30 Ekim 1757 tarihleri arasında üç yıl padişahlık yaptı. Fikret Sarıcaoğlu, "Osman III", *DİA, Cilt: 33*, İstanbul 2007, s.456-459.

⁴⁷ BOA. AE. SOSM. III. 80/6131.

⁴⁸ BOA. C. DH. 324/16180.

⁴⁹ BOA. AE. SOSM. III. 39/2764; BOA. C. DH. 284/14189.

⁵⁰ *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792*, s.61; BOA., AE. SOSM. III. 92/7091; BOA., AE. SOSM. III. 44/3195; BOA. C. ML. 773/31256.

⁵¹ BOA. A. DVNSMHM. d. No:160, s.24.

⁵² Elhac Hasan Paşa, Yanya'ya mutasarrıf tayin edilmiştir. Ancak vezirlik rütbesi Ocak 1762'de kaldırılmış ise de daha sonra Mayıs 1762'de affedilerek vezirliği tekrar verilmiş ve Karlı-ili ve Eğriboz sancakları kendisine tevcih edildi. BOA. A. DVNS. NŞT. d. No:2, s.72.

⁵³ BOA., A. DVNSMHM. d. No: 160, s.24, 47-48, 51; *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792*, s.60-61.

⁵⁴ Vezir İsmail Paşa, Avlonya Sancağı Mutasarrıfı olarak anılsa da birkaç defa da Yanya sancağı kendisine tevcih edilmişti. Bkz. Erdoğan Keleş, "Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Vezir Arnavut İsmail Paşa (1751-1764)", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt:9, Sayı: 27*, (Haziran 2021), s.214-249.

memuriyetine karşılık Margaliç eşkıyasının tedip edilmesinden ve vergilerin toplanmasından sorumlu kılınmıştı. Fakat Vezir İsmail Paşa'nın eşkıyaya karşı sözünü tutmaması ve verginin tahsilinde yaşanan sorunlardan dolayı azli sonrası Yanya Sancağı, 24 Kasım 1758'de Delvine Sancağı'yla birlikte Hüdavendigâr Sancağı'na ilhaken sabık Özi Valisi Vezir Silahdar Mehmed Paşa'ya tahsis edildi⁵⁵.

Selman Paşa, Avlonya mutasarrıflığından sonra bir süre idarî görevden uzak kaldı. Çünkü eşkıya ile mücadele hakkında aldığı Nisan 1758 tarihli emirlerde Avlonya sabık mutasarrıfı şeklinde telaffuz edilmişti⁵⁶. Yanya ise 25 Mart 1759'da ise Delvine Sancağı'nın ilhakıyla Rumeli'nin sabık Valisi Vezir Kethüda Mehmed Paşa'ya tevcih edildi. Fakat kısa bir süre sonra 3 Nisan 1759'da Yanya, Avlonya Sancağı sabık mutasarrıfı Vezir Mehmed Paşa'ya *arpalık* olarak tahsis kılındı. Yanya ve civarında Margaliç eşkıyasının varlığı Devlet için büyük bir sorundu. Sabık Vidin Valisi olan Vezir İsmail Paşa, tahsil edilemeyen altı senelik bakaya vergileri tahsil etmek ve Margaliç eşkıyasının hakkından gelmek şartıyla Delvine Sancağı'na mutasarrıf tayin edilmişti. Vezir İsmail Paşa, eşkıyanın üzerine yürümek üzere tedarik ettiği askerinin zahiresini ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak üzere Tırhala ve Yanya taraflarına gitti. Kapıkethüdası aracılığıyla gönderdiği arzualinde eşkıyanın hakkından gelmek ve bakaya vergileri tahsil etmek şartıyla Yanya Sancağı'nın da ilaveten kendisine tevcih edilmesini istedi. Hatta bakaya vergileri dört-beş ayda tahsil edemezse kendi malından ödemeyi taahhüt etti. Bu talebi uygun görüldü ancak üç ay içinde bakaya vergileri ve cizye evrakını tahsil etmesi, tahsil edemezse kendi malından ödemesi şartıyla 8 Ağustos 1759'da Yanya Sancağı Vezir İsmail Paşa'ya tevcih edildi. Ancak bu tevcihat kısa sürdü. Çünkü İsmail Paşa'nın tuğ ve vezareti kaldırılarak asi ilan edilince 22 Kasım 1759'da Avlonya Sancağı ile birlikte Yanya Sancağı, sabık Mutasarrıf Selman Paşa uhdesine verildi⁵⁷. Bu göreve tayininde Yanya sabık mutasarrıfı olarak anılmış ve üç buçuk yıl sonra bir kez daha Yanya'ya atanmıştı. Sonrasında Ağustos 1760 tarihinden Ekim 1762 tarihine kadar dört defa bu göreve tayin kılındı⁵⁸. 1760-1761 senelerinde sefer için 7500 kuruş hazariye⁵⁹ ödeyecekti⁶⁰. Vezir İsmail Paşa, iki yıl sonra vezareti ibkâ kılınarak affedildi. Bu af sonrası Eylül 1761'de Avlonya

⁵⁵ XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792, s.60-61.

⁵⁶ BOA. C. DH. 278/13898.

⁵⁷ BOA. C. ZB. 7/329; BOA. A. DVNSMHH. d. No: 161, s.92; Mehmed Hakim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1166-1180/1752-1766)*, 2. Cilt, (Hazırlayan: Tahir Güngör), İstanbul 2019, s.945, 949; Bkz. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri, s.61.

⁵⁸ BOA. AE. SMST. III. 84/6254; BOA. A. NŞT. d., No:1390, s.3; BOA. A. DVNSMHH. d., No: 161, s.322; BOA. C. AS. 1121/49681; BOA. C. ML. 35/1596; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri, s.61.

⁵⁹ Hazariye/Hazariye, 18. Yüzyılda eyaletlerde valilerin tahsisatı için konulan vergidir. Bunun barış zamanında alınanına imdad-ı hazariye, savaş zamanında alınanına ise imdad-ı seferiye denirdi. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarıh Sözlüğü*, İstanbul 2011, s.311.

⁶⁰ BOA. A. DVNSMHH. d. No: 161, s.368; BOA. A. DVNSMHH. d. No: 162, s.191.

Sancağı'na ilhaken Yanya Sancağı da uhdesine verildi⁶¹. Selman Paşa, Nisan 1762'de bir kez daha Yanya'ya tayin edildi. Bir sonraki ibkâsı 19 Nisan 1763 tarihinden itibaren geçerli olacaktı. Hatta bu tevcihatta kendisine Rumeli Beylerbeyliği payesi verilmişti. Fakat son tevcihata rağmen 24 Nisan 1763'de Selman Paşa'nın yerine Çorum Sancağı sabık mutasarrıfı Mustafa Paşazâde Mehmed tayin edildi. Ancak bu tayinden üç ay sonra yani 31 Temmuz 1763 tarihli hatt-ı hümayun ile Selman Paşa'nın 9 Eylül 1763 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere bir kez daha Yanya mutasarrıfı tayin edildiğini görüyoruz. Selman Paşa, Nisan ayında azledildiği Yanya'ya, Eylül 1763'ten itibaren geçerli olmak üzere tekrar atanmış ise de reaya ile yaşadığı sorunlar sebebiyle bu görevine başlayamamış ve yerine 16 Eylül 1763 tarihli hatt-ı hümayunla İskenderiye Sancağı sabık Mutasarrıfı Ömer Paşa tayin edilmiştir⁶². Mutasarrıf Ömer Paşa'nın görev süresi kısa sürdü. Çünkü Aralık 1763'te Selman Paşa bir kez daha Yanya'ya mutasarrıf olarak atandı⁶³. Zaten bu tayini Yanya'ya yapılan son görevlendirmesiydi. Şubat/Mart 1764'te reayaya karşı tutumu, uslanmaz tavrı, hasımlarıyla kadı huzurunda yargılanmayı gerekçesiyle idamı ferman buyruldu. Selman Paşa'nın tespit edebildiğimiz kadarıyla Yanya'daki mutasarrıflık süreci 1742-1764 tarihleri arasında yukarıda izah edilen bilgiler ışığında aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Yanya Sancağı mutasarrıfları (1742-1764)⁶⁴

Mutasarrıfın İsim	Görev yeri	Belge tarihleri	Açıklama
Arslan Paşazâde Elhac Mehmed Paşa	Yanya	Ağustos 1740	
Arslan Paşazâde Elhac Mehmed Paşa	Yanya	Eylül 1741	
Vezir Elhac Mehmed Paşa	Yanya	Mart 1742	Arpalık
Arslan Paşazâde Selman Paşa	Yanya	1742 ortaları	İlk tayini
Arslan Paşazâde Selman Paşa	Yanya	Aralık 1742	İbkâ
Arslan Paşazâde [Elhac] Mehmed Paşa	Yanya	Nisan 1744	

⁶¹ BOA. A. DVNSMHH. d. No: 162, s.244.

⁶² Mehmed Hakim Efendi, *a.g.e.*, s.1110, 1130; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri, s.62.

⁶³ BOA. C. AS. 556/23327.

⁶⁴ Yanya Sancağı'na tayin edilen mutasarrıfların listesi numaraları ilgili kısımlardaki dipnotlarda zikredilen arşiv belgeleri ile 1756-1792 yıllarını içeren 16 Numaralı Tabvil Defter'nden derlenmiştir. Bkz. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri, s.60-62.

Delî Musa Paşa	Yanya	7 Eylül 1745	
Delî Musa Paşa	Yanya	21 Şubat 1746	Ölmüş
Mirmirân Bektaş Paşa	Yanya	1746 başları	Arpalık
Mirmirân Bektaş Paşa	Yanya	Ekim 1746	Arpalık-ibkâ
Mirmirân Hacı Paşazâde Mustafa Paşa	Yanya	Ekim 1749	
Abdi Paşa	Yanya	1750 ortaları	
Mirmirân Ömer Paşa	Yanya	1750 sonları	
Mirmirân Ömer Paşa	Yanya	Şubat 1751	İbkâ
Mirmirân Ömer Paşa	Yanya	Ekim 1751	İbkâ
Mirmirân Hacı Paşazâde Mustafa Paşa	Yanya+Delvine	1752	
Mirmirân Hacı Paşazâde Mustafa Paşa	Yanya+Delvine	Kasım 1753	İbkâ
Vezir Yahya Paşa	Tırhala+Yanya	1754 senesi	
Mirmirân Ömer Paşa	Yanya	Aralık 1754	
Vezir Mustafa Paşa	Yanya+Delvine	Haziran 1755	
Arslan Paşazâde Selman Paşa	Yanya	1755	
Arslan Paşazâde Selman Paşa	Yanya+Avlonya	Mart 1756	İbkâ
Elhac Hasan Paşa	Sabık Hotin Muhafızı	6 Temmuz 1756	İlk tayin
Mısri Ahmed Paşa (Rumeli beylerbeyi payesi)	Sabık Köstendil Mutasarrıfı	19 Mart 1757	
Mirmirân Mısri Ahmed Paşa	Yanya	5 Eylül 1757	İbkâ
Elhac Hasan Paşa	Yanya	15 Kasım 1757	İkinci defa
Vezir Mustafa Paşa	Sabık Rumeli Valisi	10 Aralık 1757	Arpalık
Vezir İsmail Paşa	Delvine+Yanya	11 Haziran 1758	İlhaken
Vezir Silahdar Mehmed Paşa	Sabık Özi Valisi	24 Kasım 1758	Delvine sancağıyla birlikte
Vezir Kethüda Mehmed Paşa	Sabık Rumeli Valisi	25 Mart 1759	Delvine sancağıyla birlikte/ilhaken
Vezir Mehmed Paşa	Sabık Avlonya Mutasarrıfı	3 Nisan 1759	Arpalık
Vezir İsmail Paşa	Sabık Vidin Valisi	8 Ağustos 1759	İkinci defa

Arslan Paşazâde Selman Paşa	Sabık Yanya Mutasarrıfı	22 Kasım 1759	Avlonya ile birlikte
Arslan Paşazâde Selman Paşa	Yanya+Avlonya	20 Ağustos 1760	İbkâ
Arslan Paşazâde Selman Paşa	Yanya	6 Mayıs 1761	İbkâ
Vezir İsmail Paşa	Yanya+Avlonya	Eylül 1761	
Arslan Paşazâde Selman Paşa	Yanya	29 Nisan 1762	
Arslan Paşazâde Selman Paşa (Rumeli Beylerbeyi payesi)	Yanya	29 Ekim 1762	İbkâ (19 Nisan 1763'ten itibaren geçerli)
Mustafa Paşazâde Mehmed	Sabık Çorum Mutasarrıfı	24 Nisan 1763	
Arslan Paşazâde Selman Paşa	Sabık Yanya Mutasarrıfı	31 Temmuz 1763	9 Eylül 1763'ten itibaren geçerli
Ömer Paşa	Sabık İskenderiye Mutasarrıfı	26 Eylül 1763	
Arslan Paşazâde Selman Paşa	Yanya	Aralık 1763	Şubat/Mart 1764/katli
Hacı Paşazâde Mehmed Bey	Yanya	15 Mart 1764	Arslan Paşazâde Selman Paşa'nın ölümü sonrası atandı

2-Selman Paşa'nın İdarî Faaliyetleri

Merkezi otoritenin bozulduğu ve taşrada yerel ailelerin güçlerini hissettirmeye başladıkları XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Arnavutluk bölgesinde eşkıyalık olayları artmaya başladı. Özellikle bazı yöneticilerin “*mükemmel dairesi halkı veya kapı halkı ve adamları*” denilen güçleri vasıtasıyla diğer memurlar, yöneticiler ve reaya üzerinde otorite kurma çabaları yerel aileler arasındaki rekabeti artırdı. Bu rekabet ve bazı eşkiya gruplarının asayiş bozan, reayaya zulmeden ve vergilerin toplanmasına engel olan davranışları Arnavutluk bölgesinde huzurun kaçmasının en önemli nedeniydi. Arşiv kayıtlarına Arnavut eşkiyası adıyla geçen Margaliç, Mazarak, Avlonya, Depedelen, Aydonat, Kolonya, Kurveleş ve Peremedi vb. şekilde yansıyan gruplar, reayaya karşı her türlü zulmü yapıyorlardı. Mesela Mart 1743 tarihli bir kayda göre Yanya Sancağı'na tabi Narda Kazası'nın Loros Nahiyesi ve civarındaki kazaların ahalilerine zarar veren ve Yukarı Loros köyündeki kuleler ile evlerde saklanan Margaliç, Mazarak, Foça ve Kurveleş eşkiyalarının yakalanması ve kulelerinin yıkılması için Yanya ve Delvine sancakları mutasarrıfı Mehmed Paşa'ya ferman gönderilmişti. Bu fermana göre yaklaşık bin kişiden oluşan eşkiya grubu Loros Nahiyesi'nde ikâmet eden fukara reayaya saldırarak 1000 baş koyun, 3000 baş camus, 500 baş sığır ve 600 baş çeşitli

hayvan ile pek çok mal ve eşyayı yağmalamıştı. Eşkiyanın saklandığı ev ve kuleleri yıkmak üzere bir kıt'a top gönderildi. Mutasarrıf Mehmed Paşa'dan eşkiyanın saklandığı ev ve kulelerin yıkılmasından sonra cümle tımar sahipleri ile memleket ileri gelenlerini davet etmesi ve bir daha bu tür işlerin olmayacağına dair nezre kesmesi⁶⁵ emredildi. Görüldüğü üzere Devlet, eşkiyayı yok ederek huzuru sağlamaya çalışırken diğer yandan da bir daha böyle işlerin olmayacağına dair nezre usulü ile yüklü miktarda ceza kesmişti. Eğer yine eşkiya grupları ortaya çıkarsa bu cezanın tahsil edileceği sert bir dille ifade edildi⁶⁶. Yukarıda zikredilen eşkiya grupları Rumeli eyaleti dahilinde kuzeydeki İzvornik, Niğbolu ve Vidin'den güneydeki Avlonya, Yanya, Narda, Tırhala, Yenişehir, Karlı-ili, İnebahtı ve Ağrıboz'a kadar uzanan geniş bir alanda etkiliydiler. Bölgedeki sancaklara gönderilen idarecilere eşkiyanın hakkından gelmeleri, vücutlarını yok etmeleri ve reayayı huzura kavuşturarak bakaya vergileri tahsil etmeleri yönünde sık sık tembihatlar yapılıyordu. Bu eşkiya gruplarının en önde gelen liderleri ise Çapar Süleyman, Muhtar ve Koçili İbrahim adı verilen kimseler ve onların adamlarıydı⁶⁷.

Rumeli Valisi'ne ve Delvine Kadısı'na hitaben yazılan 10 Aralık 1754 tarihli bir şikâyet dilekçesinde Delvine ahalisinden olup Dizdar İsmail (Kokaoğulları), Salih ve Ebubekir'in liderliğindeki yaklaşık 2000 kişiden oluşan Arnavut eşkiyasının kazanın altına üstüne getirdiği bildirilmişti. Delvine kazasına saldıran 10 çiftliği yakmışlar, çiftliklerde bulunan eşya ve hayvanları yağmalamışlar, kaza ahalisinden zahire baha namıyla 3000 kuruş para toplamışlar, hatta Delvine Sancağı Mutasarrıfı'nın vergi tahsili için gönderdiği 9 adamını öldürüp 4'ünü ise yaralamışlardı. Tüm bunları o sırada Avlonya Sancağı Mutasarrıfı olan Selman Paşa'nın emriyle yaptıklarını ifade ederek suç isnadında bulunmuşlardı. Bu iddialar Delvine Kazası Naibi Hüseyin Efendi tarafından gönderilen ilamda belirtilmişti. Şikâyetlerin İstanbul'a ulaşması üzerine olayı soruşturmak ve suçluları cezalandırmak üzere Kapıcıbaşı Ahmet Ağa, Delvine'ye gönderildi. Ahmet Ağa, Delvine ahalisinin öteden beri fesat çıkarmak ve ihtilale teşebbüs

⁶⁵ Ahaliye devlet tarafından hoş görülmeyen hareketlerinin tekrarı halinde uygulanan ceza yerinde kullanılan bir tabirdir. Nezre kesmek veya nezre kat etmek denilen bu cezayla ahaliye işledikleri suça göre ağır bir para cezası verilirdi. Esra Yakut, "Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkiyalık ve Cezalandırılması", *Kebikeç, Sayı: 33, (2012)*, s.26; Bu cezadan dolayı alınan paraya ise nezir akçesi denirdi. Bu bedel nakdi/para olduğu gibi bedeni/çalıştırma şeklinde de olabilirdi. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt: II*, İstanbul 1993, s.692; Osmanlı Devleti, özellikle Anadolu aşiretlerini kontrol altına almak amacıyla nezre ve kefalete bağlama usulünü yaygın olarak uygulanmıştır. Bkz. Çağatay Uluçay, *18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1955, s.63-65; Bu cezanın 1765 senesinde Kıbrıs'ta uygulanması ve kesilen nezre miktarları için bkz. Erdoğan Keleş, "Kıbrıs'ta Girne Dizdarı Halil İsyanı (1765-1766)", *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar II, Cilt: 2*, Ankara 2020, s.339-380.

⁶⁶ BOA. A. DVNSMHM. d. No: 149, s.139-140.

⁶⁷ Bu konuda bkz. Keleş, *a.g.m.*, s.222-226.

etmekle anıldıklarını ifade ettiği yazısında Delvine'ye vardktan sonra huzuru bozanları mahkemeye davet ettiğini belirtmişti. Eşkoyalıklarıyla ahaliye korku salan bu kimseler Delvine ahalisinden Samed ile kardeşleri Yahya ve Mustafa'ydı. Bunlar yanlarında 200-300 kişilik Arnavut eşkıyasıyla dolaşan, kasabalarda yağma yapan, adam öldüren ve fukaraya zulmeden kimselerdi. Yaptıkları işi Avlonya Mutasarrıfı Selman Paşa'nın emriyle gerçekleştirdiklerini bir kez daha ifade etmişlerdi. Zaten Selman Paşa, eskiden beri fitne çıkarmak ve memleketi harap etmekle suçlanan bu sebeple de Delvine'ye beş saat mesafedeki Argiri'de (Ergiri/Argirikası/Eğrikesri) ikâmet ettirilen birisiydi. Ahmet Ağa'nın belirttiğine göre Selman Paşa'nın zulmünden Müslüman ve Gayrimüslim ahali bıkmıştı. Hatta Selman Paşa'nın 1755-1756 senelerine ait verginin toplanmasına mani olduğu, reyanın ödediği vergilere kanaat etmeyip adamları vasıtasıyla gönderdiği eşkıya gruplarıyla ahaliye perişan ettiği ifade edilmişti. Ahmet Ağa, bu bilgileri hem kaza naibinden hem de ahalden elde etmişti. Rumeli Valisi'ne gönderdiği yazıda Samed, Yahya ve Mustafa adlı kişilerin ibret-i alem için haklarından gelinmesini, mal ve mülklerine el konulmasını ve kaza ahalisine yüklü bir nezre kesilmesini istedi. Ayrıca Yanya ve Delvine Sancağı Mutasarrıfı Mustafa Paşa ile Ohri Sancağı Mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın adamlarıyla birlikte Delvine Sancağı'na gelerek asayışı düzeltmeleri ve vergileri tahsil etmelerini tavsiye etti. Ahmet Ağa bir diğer yazısında ise 3000 akçe gedik tımarı⁶⁸ ile Delvine Kalesi Dizdarı olan İsmail'in yukarıda ifade edildiği gibi kaledeki görevini yapmak yerine ahaliye zulmeden eşkıyanın reisi ve mütegalibeden olduğunu belirtmişti. Dizdar İsmail, kale neferleriyle birlikte tasarruf ettikleri tımar mahsulatını zimmetlerine geçirdikleri gibi kaledeki cephaneyi bile satmak suretiyle devlete ihanet içindeydiler. Bu nedenle gedik tımar ile dizdarlığının alınmasını ve yerine başkasının tayin edilmesini tavsiye etti. Tüm bu yazılar ve şikâyet dilekçeleri Rumeli Valisi tarafından Temmuz 1755 tarihli olarak İstanbul'a gönderildi ve gelecek fermana göre harekete geçileceğini belirtti⁶⁹. Fakat öyle anlaşılıyor ki olaylarda ne Selman Paşa'nın gerçekten etkisinin olup olmadığı tam olarak ortaya konulmuş ne de adı geçen Arnavut eşkıyasının hakkından gelinememişti. Zaten Selman Paşa, 1755 senesinin sonlarına doğru Yanya mutasarrıflığına tayin edilmişti. Arnavut eşkıyasının Avlonya, Delvine, Yanya, Tırhala, Karlı-ili, İnebahtı ve Ağrafa'da reayaya karşı saldırıları tüm hızıyla devam etmişti. Bu hususta Tırhala Sancağı Mutasarrıfı Vezir Mustafa Paşa'ya yazılan Temmuz 1756 tarihli bir emirde Avlonya bölgesine sınır Delvine Sancağı'na bağlı Margaliç Kasabası sakinlerinden Çapar Süleyman ve Koçili İbrahim denilen Arnavut eşkıya reislerinin Haziran 1756'da Karlı-ili Sancağı'na saldırarak büyük zarar verdikleri, derbendleri zapt ederek Kerpeniş, İzdin ve Badracık kazalarını istila ettikleri hatta daha ileri giderek Ağrafa Nahiyesi'ne ulaştıkları, bir an önce Rumeli Valisi Vezir

⁶⁸ Bir hizmet karşılığı olarak ayrılmış belli ve değişmez sayıda tımar. Daha ziyade kale muhafızlarına mahsustu. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lâgatı*, İstanbul 1986, s.121.

⁶⁹ BOA. C. DH. 306/15268.

Ahmet Paşa'nın⁷⁰ emri altındaki askerlerle birlikte eşkıyanın hakkından gelmeleri istendi. Arşiv kayıtlarına göre Arnavut eşkıyası denilen grup bölgedeki varlıklarını ve zulümlerini artırarak devam ettirmiştir⁷¹.

Yine Eylül 1756'da Ohri Sancağı'nı arpalık suretiyle tasarruf eden Rumeli Valisi Ahmet Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği bir yazıda Delvine Sancağı mütemekkinlerinden ve Margaliç eşkıyasından Çapar Süleyman ve Koçili İbrahim'in Karlı-ili Sancağı'nı talan ettikten sonra Delvine'ye gelip sefineye binerek bölgeden kaçtığı için ele geçirilemediği ifade edilmişti. Dolayısıyla eşkıya tairesi köyleri ve kasabaları yağmaladıktan sonra denize açılmak suretiyle izlerini kaybettirmekteydi. Rumeli Valisi Vezir Ahmet Paşa, eşkıyanın kaçmasına yardım eden sefine sahiplerinin cezalandırılması ve sefinelerinin batırılması gerektiğini ifade etmişti. Bunun üzerine idarecilere ve zabitanlarına hitaben eşkıyanın kaçmasına yardım eden veya edecek olan gemi sahiplerinin cezalandırılması ve sefinelerinin batırılmasına dair emirname gönderildi⁷². Ancak Margaliç eşkıyasından Çapar Süleyman ve Koçili İbrahim ile Aydonat eşkıyasının 1757 senesinin sonlarında kuzeydeki İskenderiye (İşkodra) Sancağı sınırları içindeki Ülgün'den deniz yoluyla güneye doğru inip Karlı-ili sahilinden karaya çıktıktan sonra yağma, soygun ve katliam yapıp yine deniz yoluyla firar etmeleri bölgede huzurun kaçmasına neden olmaya devam ediyordu. Devlet bu sorunu çözmek üzere Rumeli Valisi'ne, Delvine Sancağı Mutasarrıfı Hacı Paşazâde Mustafa'ya, Yanya Sancağı Mutasarrıfı Vezir Mustafa Paşa'ya, Avlonya'nın sabık Mutasarrıfı Selman Paşa ve Karlı-ili Mutesellimine hitaben gönderdiği Nisan 1758 tarihli fermanla bir an önce sorunun çözülmesini ve eşkıyanın yeryüzünden silinmesini emretmişti. Yapılan değerlendirmede eşkıyaların kaçış güzergahlarının ve yataklarının Yanya ve Delvine sancakları sınırları içinde olması sebebiyle Selman Paşa'nın ve Mustafa Paşa'nın daha dikkatli olmaları istenirken, Ülgün halkının da eşkıyaya sefine ve kayık temin etmemeleri tembih edilmişti. Bu hususta hata yapan ve eşkıyaya karşı mücadele etmeyen tüm yöneticilerin, zabitan ve kale neferlerinin birlikte sorumlu tutulacakları hatta idarecilerin tuğ ve sancaklarının

⁷⁰ Rumeli Valisi Vezir Ahmet Paşa, Köprülüzâde veya Hafız olarak bilinir. Numan Paşa'nın oğludur. 1731 senesinde vezir oldu. Çeşitli vilayetlerde vali olarak görev yaptı. 1769/1770 senesinde Mısır valisi iken vefat etti. Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.215.

⁷¹ *BOA, A. DVNSMHHM. d. No: 158*, s.106; Çapar Süleyman ve adamlarının hakkında gelinmesine dair bkz. *BOA. AE. SOSM. III. 53/3761*, (H. 20 Muharrem 1170/M. 15 Ekim 1756); *BOA. AE. SOSM. III. 54/3847*, (H. 21 Safer 1170/M. 15 Kasım 1756); *BOA. AE. SOSM. III. 54/3848*, (H. 22 Safer 1170/M. 16 Kasım 1756); *BOA. AE. SOSM. III. 53/3765*, (H. 3 Şaban 1170/M. 21 Haziran 1756); *BOA. AE. SOSM. III. 53/3764*, (H. 10 Şaban 1170/M. 28 Haziran 1756); *BOA. AE. SOSM. III. 28/1997*, (H. 29 C 1170/M. 21 Mart 1757); *BOA. AE. SOSM. III. 27/1920*, (H. 10 Safer 1171/M. 24 Ekim 1757); *BOA. AE. SOSM. III. 51/3660*, (H. 15 Safer 1171/M. 29 Ekim 1757).

⁷² *BOA. A. DVNSMHHM. d. No: 158*, s.211.

kaldırılacağı bildirilmişti⁷³. Arnavutluk'un konumu nedeniyle eşkıya grupları takibattan kurtulmak için sefineler ile Venedik'e bağlı adalara kaçıyorlardı. Zaten daha önce Eylül 1757 senesinde Venedik'in İstanbul'daki elçisinden (balyos) eşkıyanın Venedik topraklarında saklanmasına müsaade edilmemesi ve ele geçirilen sefinelerinin batırılması yönünde istekte bulunulmuştu⁷⁴.

Yenişehir-i Fener Kadısı'na hitaben gönderilen bir emirde Arnavutluk bölgesinde eşkıyanın yaptıkları tüm açıklığıyla ifade edilmişti. İnebahtı, Karlı-ili ve Ağrafa sancaklarına saldıran Margaliç ve Arnavut eşkıyasından Muhtar ve Çapar Süleyman üzerine Avlonya Sancağı Mutasarrıfı İsmail Paşa gönderilmiş ise de onun Delvine civarında oyalanması, umursamaz tavrı ve rehaveti eşkıyanın cesaretlenmesine neden olmuştu. Bu gruplardan yaklaşık 500 kişi Golos ve Katahor köylerine, Çapar Süleyman'ın adamı Andon'un emri altındaki 1800 kişi Makrenice köyüne ve Çapar Süleyman'ın kendi ise 3000 kişi ile Ağrafa'ya saldırarak köyleri ve kasabaları yakıp yıkmışlardı. Ağrafa'ya bağlı Yenişehir-ovası'na kadar gelen Çapar Süleyman tarlalardaki mahsulatı ve köylerini yakacağı tehdidiyle ahaliden yüklü miktarda para talep etmişti. Fakir halk aman dilemek üzere Çapar Süleyman'a aracılar göndermek zorunda kalmıştı. Avlonya mutasarrıfı İsmail Paşa'nın Ağrafa'ya oldukça uzak bir yerde olması sebebiyle olaya Yenişehir-ovası'na yakın olan Selanik Sancağı Mutasarrıfı Abdi Paşa'nın el koyması istendi. Abdi Paşa'ya gönderilen Eylül 1759 tarihli emirde "*mükemmel dairesi/ kapı balkı ve adamlarıyla*" bir an önce Ağrafa ve Yenişehir taraflarına hareket ederek eşkıyanın hakkından gelmesi, idamlarını gerçekleştirilmesi ve reayanın huzura kavuşturulması istendi. Kendisine yardımcı olmak üzere İsmail Paşa ile Karlı-ili, İnebahtı ve Eğriboz sancakları idarecilerinin de görevlendirildikleri ifade edilmişti⁷⁵. Yukarıda da izah edildiği üzere Margaliçli Çapar Süleyman, Koçili İbrahim, Mustafa Ağa ve Aydonatlı Manol adlı eşkıyaları takip etmek üzere Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa görevlendirilmiş ise de bu işte başarılı olamamıştı. Bu durum eşkıyaların İnebahtı tarafını talan etmelerine ve cesaretlenmelerine sebep olmuştu. Vezir İsmail Paşa'nın eşkıyanın dolaştığı bölgelerde çiftlik, mülk ve arazilerinin olduğu ve bunları korumak için eşkıyaya karşı sert tedbirler almadığı iddia edilmiştir. Delvine'nin sabık Mutasarrıfı Hacı Paşazâde Mustafa Paşa ve Avlonya sabık mutasarrıfı Selman Paşa'ya gönderilen emirde eşkıyanın geçiş yolları, yatakları ile saklandıkları bölgelerin tarumar edilmesi istenmişti⁷⁶.

⁷³ BOA. C. DH. 278/13898.

⁷⁴ BOA. C. ZB. 68/3377; Keleş, a.g.m., s.224, 227.

⁷⁵ BOA. C. DH. 13/629; BOA. A. DVNSMHH. d. No: 161, s.181; Margaliç eşkıyasından Çapar Süleyman, Muhtar ve diğerlerinin İnebahtı ve Ohri'ye bağlı Debre kazasındaki faaliyetlerinin yok edilmesi hakkında bkz. BOA. C. ZB. 33/1634, (H.29 Muharrem 1173/M. 22 Eylül 1759); BOA. C. ZB. 4/169, (H.06 Safer 1173/M. 29 Eylül 1759).

⁷⁶ BOA. C. ZB. 68/3377, (H.29 Z 1170 / M. 14 Eylül 1757).

Selman Paşa'nın, Yanya ve Avlonya'da mutasarrıf olduğu dönemlerde yine aynı sancakları zaman zaman tasarruf eden Avlonya Mutasarrıfı olarak nam yapan Vezir İsmail Paşa ile aralarında büyük bir düşmanlık ortaya çıkmıştı. Bunun en önemli nedeni Vezir İsmail Paşa'nın, eşkiyanın tenkili ile ilgili kendisine verilen emirleri yerine getirmediği, bakaya vergileri tahsil etmediği ve reayaya zulmettiği gerekçesiyle mutasarrıflıktan azledilerek vezirliğinin ve tuğunun kaldırılması, asi ve firari konumuna düşmüş olmasıdır. Zaten kendisi sorumluluklarını yerine getirmediği ve reayaya zulmettiği için cezalandırılacağı, vezaretinin ve tuğunun kaldırılacağı yönünde birkaç defa uyarılmıştı. Mutasarrıf Vezir İsmail Paşa söz dinlemediği ve davranışlarını değiştirmedeği gerekçesiyle azledilince yerine Kasım 1759'da Avlonya Sancağı'na mutasarrıf olarak Selman Paşa tayin edilmişti. İşte hem bu olay hem de bundan önceki süreçte Selman Paşa ile İsmail Paşa arasında yaşanan bazı hadiseler ikili arasındaki düşmanlığın artmasına ve reayanın dahi bu olaydan zarar görmesine neden olmuştu⁷⁷. Bu bağlamda olmak üzere Avlonya ve Delvine sancakları mutasarrıfı olan Vezir İsmail Paşa'ya Yanya Sancağı arpalık suretinde cizye vergisini tahsil etmesi ve Margaliç eşkiyasının tenkili şartıyla tevcih edilmişti. Bu sırada Yanya Sancağı Mutasarrıfı Selman Paşa'ydı. Vezir İsmail Paşa, aralarındaki düşmanlığı artıracak surette eniştesi Kurd Ahmet Bey'i 2000 asker ile Yanya civarına gönderdi. Kurd Ahmet Bey, Yanya'ya bağlı nahiye ve köylere giriş çıkışları kapatarak Selman Paşa'nın tahsil etmesi gereken 25.000 kuruş tutarındaki cizyenin tahsiline mani oldu. Bu durumdan en çok zarar görenler yine reaya ve fakir halktı. Olayın büyümesi üzerine Vezir İsmail Paşa, bu sefer de Hasan Efendi'yi mütesellimi tayin ederek 1000 adamıyla kasabayı ablukaya aldırdı. Daha sonra kendisi de Yanya'ya geldi. Yanya kazasından alınması gereken 3500 kuruş tutarındaki hazariyenin dışında 41.500 kuruş daha tahsil etmeye kalkıştı. Hatta bu parayı ödemek istemeyen zimmileri katletti. Emval ve eşyalarını zapt ettirip, her bir köye 40-50 civarında adamını göndererek yağmaya devam etti. Yanya kasabası dahilinde bulunan kadı, müftü, ayan ve ileri gelenlerin yaptığı görüşmelere rağmen yağma ve muhasara kaldırılmadı. Ahali bunun sebebinin Vezir İsmail Paşa'nın, Yanya halkının koruyucusu olan Selman Paşa'ya karşı olan düşmanlıktan kaynaklandığını biliyordu. Hatta Vezir İsmail Paşa, kadı ve mahkemedeki kendisinin hüsn-i haline Selman Paşa'nın ise hilafına olmak üzere İstanbul'a göndermek üzere ilâm verilmesini talep etmişti. Kendisi hakkında İstanbul'a şikâyetlerin ulaşmaması için adamlar tayin ederek yolları ve derbendleri kapattırdı. Kadı ve mahkeme heyeti Vezir İsmail Paşa lehine ilâm ve mahzar vermeyi reddettiği gibi hüsn-i haline dair gelecek bir ilâmın sahte olacağını haber vermek suretiyle durumu İstanbul'a bildirdiler. İşte bu yazı üzerine Vezir İsmail Paşa'ya gönderilen fermanla Selman Paşa'ya karşı düşmanlıktan ve ahaliye zulümden vazgeçmesi sert bir dille ifade edildi. Gönderilen fermanla kendisine bakaya miri vergilerin tahsili ve Margaliç eşkiyasının haktan gelmesi şartıyla Yanya'nın arpalık olarak verildiği, cizye evrakını toplama hakkının ise Selman Paşa'da

⁷⁷ Keleş, *a.g.m.*, s.231-233.

olduğu, eğer bunlara riayet etmezse tuğ ve sancığının kaldırılıp hakkından gelineceği bildirilmişti⁷⁸. Devlet, Kasım 1759'da tuğ ve sancığı kaldırılan ve asi ilan edilen İsmail Paşa'nın firar ederek edip izini kaybettirmesi üzerine hem mülklerini kontrol etmek hem de yakalamak üzere Selman Paşa ve Kaplan Paşa'yı görevlendirdi. İsmail Paşa'nın bulunması ve idam edilmesi istendi⁷⁹. Ancak Selman Paşa'nın işi ağırdan alması ve firari İsmail Paşa'yı bulamaması üzerine Aralık 1759 tarihli fermanla sert bir dille uyarılmıştı. Avlonya ve Yanya sancaklarının firari İsmail Paşa'nın idamı, mal ve mülklerine el konularak hazineye teslim edilmesi şartıyla tevcih edildiği hatırlatıldıktan sonra "...emre riayet etmeyüb firarına rubsat gösterdiğin için bundan sonra merkumun başı gelmemek lazım gelirse anın yerine cezanı tertib olunacağını yakinen biliüb ana göre hareket edesin ..." şeklinde ifade edilen fermanla Selman Paşa'nın bir an önce istenileni yapması emredilmişti⁸⁰.

Devlet sadece İsmail Paşa'yı değil onun yanında olup saklanmasına yardım edenleri de takipteydi. Bunlar arasında Yanya sabık Alaybeyi Ömer ile kayınbiraderi Yanyalı Tahir Bey bulunuyordu. Bu kişiler İsmail Paşa'nın saklanmasına yardım ettikleri gibi reyaya karşı da zulme ve eşkıyalığa başlamışlardı. Yanya ve Avlonya sancakları Mutasarrıfı Selman Paşa'ya gönderilen fermanla bu kişilerin yakalanarak bir daha Yanya ve Avlonya'ya dönmek üzere Limni Adası'na kalebent cezasıyla sürgün edildikleri ve Mübaşir Kapıcıbaşı Selim Ağa'ya teslim edilmeleri istendi⁸¹. Selman Paşa, tüm ısrar ve uyarılara rağmen firari İsmail Paşa'yı yakalayamamıştı. Nisan 1760 tarihli fermanla Yanya Sancağı'nın uhdesinde bırakıldığı ancak Avlonya Sancağı'nın Arnavut Belgradı ile birlikte Ferhadzâde İsmail Paşa'ya tevcih edildiği bildirildi. Firari Vezir İsmail Paşa'nın hane ve çiftliklerinin Avlonya'da bulunduğu ve bunlara el koyma ve yazım işlerinde Yanya Sancağı Mutasarrıfı Selman Paşa'nın Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Ferhadzâde İsmail Paşa'ya yardımcı olması, bunun dışında idarî işlere müdahale etmemesi emredilmişti⁸². Devlet tüm gücünü kullanarak firari Vezir İsmail Paşa'yı ele geçirmek için uğraş veriyordu. Hatta sabık Yanya Mutasarrıfı Vezir İsmail Paşa'nın hazineye olan miri borçları için mülk ve çiftliklerindeki eşyalara el koyup satmak üzere Kapıcıbaşı Selim Ağa mübaşir tayin edildiği gibi Yanya mutasarrıfı Selman Paşa da bu işle görevlendirilmişti. Ancak firari Vezir İsmail Paşa, kethüdası aracılığıyla Mübaşir Selim Ağa ve Selman Paşa'ya gönderdiği yazıda bundan iki hafta önce tahsil ettiği mal-i miriyi salyanecilere teslim ettiğini ve zimmetinde kalan miktarı da hesap ettikten sonra gönderdiğini ve mal-i miriden dolayı hazineye borcu kalmadığını bildirmişti. Kethüdanın

⁷⁸ BOA. C. DH. 9/417, (H. 29 Muharrem 1173/M. 22 Eylül 1759); BOA. A. DVNSMHH. d. No: 161, s.209.

⁷⁹ BOA. A. DVNSMHH. d. No: 162, s.242; Keleş, a.g.m., s.233.

⁸⁰ BOA. AE. SMST. III. 127/9815, (H.29 R 1173/M. 20 Aralık 1759); Keleş, a.g.m., s.220.

⁸¹ BOA. C. ZB. 7/329; BOA. A. DVNSMHH. d. No: 161, s.322, (H. Evasıt-ı Ş 1173/M. 29 Mart-7 Nisan 1760); Keleş, a.g.m., s.231-232.

⁸² BOA. AE. SMST. III., 204/16059, (H. 5 N 1173/M. 21 Nisan 1760).

takdim ettiği kaime incelenmiş ve meseleyi bilenlerin de şahadet etmeleri üzerine el koyma işleminden vazgeçilmişti⁸³.

Vezir İsmail Paşa'nın devletle arasını düzeltmesi uzun sürmedi. Ağustos 1761'de affedilerek Avlonya Sancağı'na ilave olarak Yanya da uhdesine verildi. Vezir İsmail Paşa bakaya vergilerin toplanmasını ve hazineye teslimini taahhüt etmişti. Yanya Sancağı reayası mutasarrıf Selman Paşa'nın azlini farklı yorumlayarak mal-ı miriyi ve bakaya vergileri ödemekten imtina ettiler. Ancak Vezir İsmail Paşa'ya gönderilen fermanda mal-i miriyi tahsil etmekten çekinmemesi ve Yanya'da ortaya çıkan fesat ve ihtilal havasına engel olması gerektiği bildirildi⁸⁴.

Yine Arnavut eşkiyasından Yoldaş adlı eşkiya ve adamları Ağustos 1762'de Karlı-ili dahilinden topladıkları 400 kişi ile Kerpeniş kasabasına saldırarak zaptiye ve yeniçerileri etkisiz hale getirip iki gün boyunca yağmalamışlardı. Kadınlara tecavüz eden, süs ve ziynet eşyalarını alan eşkiyalar 11 kişiyi öldürmüş, 23'ü Müslüman ve 24'ü ise Hıristiyan olmak üzere 47 kişiyi esir alarak yatakları olan Valtoz Nahiyesi'ne çekilmişlerdi. Olayın duyulması üzerine Karlı-ili müteselliminin kardeşi ve bölükbaşısı eşkiya üzerine sevk edilmişti. Askerler Valtoz yakınlarında yetiştikleri eşkiyanın elinden beşi Müslüman ve biri Hıristiyan olmak üzere 6 kişiyi kurtarmışlar, yağma edilen eşyanın da önemli bir kısmını geri almışlardı. Eşkiya Yoldaş ve adamlarını ele geçirmek üzere Karlı-ili mutasarrıflığına tayin olunan Ahmet Paşazâde Mehmed Paşa, civardaki idarecilere ve iskelelere gönderdiği yazılarda eşkiyanın ele geçirilmesini istedi. Balyabadra'da mukim Venedik konsolosu kendisine gelen yazı üzerine Voniçe İskelesi'nden sefine ile Kefalonya Adası'na kaçmaya çalışan 22 nefer eşkiyanın bir Venedik fırkatesi tarafından ele geçirildiğini ve kendisinin de bunları İnebahtı'ya gönderdiğini bildirmişti. Ele geçirilen 22 kişi İnebahtı Kalesi zindanına hapsedilmişti⁸⁵.

3-Selman Paşa'nın Malî İşleri

Arslan Paşazâde ailesine mensup olan Selman Paşa 1744 senesi ortalarında Yanya mutasarrıflığından azledildikten sonra on yıldan daha uzun bir süre Yanya'ya tayin olmadı. Bu süreçte farklı idarî ve malî görevleri üstlense de daima Yanya sabık mutasarrıfı diye anıldı. Donanma Tercümanı Kira Stefanaki, Yanya'nın sabık Mutasarrıfı Arslan Paşazâde Selman Paşa'dan 12.000 kuruş alacağı olduğunu iddia ederek buna dair iki kıta mühürlü senet takdim etti. Esasında Kira Stefanaki, Enderun-ı Hümayun Hazinesi'ne olan borcunu

⁸³ BOA. AE. SMST. III. 209/16461, (H. 02 N 1173/M. 18 Nisan 1760); BOA. AE. SMST. III., 196/15480, (H. 4 N 1173 / M. 23 Nisan 1760).

⁸⁴ BOA. A. DVNSMHM. d. No: 162, s.242.

⁸⁵ BOA. C. DH. 150/7494.

ödeyememiş ve buna karşılık Selman Paşa'da olan alacağını göstermişti. Selman Paşa'nın borcunu ödemekten imtina etmesi üzerine Rumeli Valisi Vezir Ahmet Paşa ve Yanya Mutasarrıfı Mustafa Paşa'ya hitaben gönderilen 1 Ağustos 1754 tarihli ferman gereğince borcu karşılayacak şekilde çiftlik ve emlakının satılması istendi. Selman Paşa'nın emlakının satılmasından elde edilecek paranın borcuna mahsup edilmek üzere hazineye gönderilmesi emredildi⁸⁶.

Selman Paşa, 1755 senesinde Yanya mutasarrıfı tayin olunduktan sonra aynı görevinde Mart 1756 tarihinde ibkâ kılındı. Görevde bulunduğu sırada Yanya ve tevabi cizyesi ile avarız⁸⁷ ve bedel-i nüzulünün⁸⁸ tahsili kendisine ihale edildi. Ancak 1756 senesi ortalarında görevi sona ermesine rağmen cizye vergisi, peşin surette tahsil etmesi şartıyla uhdesinde bırakıldı⁸⁹. Selman Paşa, Divan-ı Hümayun'a gönderdiği bir arzualinde reayanın 1757 senesi cizyesini taksitle ödemek istediğini hatta bazı kimselerin cizyenin tahsiline engel olmak niyetinde olduklarını ifade ederek çıkabilecek sorunlara dair davaların mahallinde değil Divan-ı Hümayun'da görülmesini istedi. Aralık 1756 tarihli emr-i şerifte Yanya ve tevabi cizye vergisinin kapıkulları mevacibi için tahsis edildiği, verginin taksitle değil daha önceden olduğu gibi peşin olarak ödenmesi ve ayan dahil hiç kimsenin Selman Paşa'ya engel çıkarmamasına dair uyarı yapılmıştı⁹⁰. Fakat ilerleyen zamanda cizye vergisinin tahsilinde sorunlar çıktı. Yanya kalemi cizyesinden Yanya ve Korindos (Korondos-Korintos-Kourenta) kazalarında bulunan reayaya kendi çiftliklerinde oturdukları gerekçesiyle, Delvine Sancağı Mutasarrıfı Mustafa Paşa, Elhac Mehmed Paşazâde Mehmed Bey, kardeşi Ali Bey ve Tahir Bey ödeme yapmalarına ve cizyedarların tahsilatına engel olmuşlardı. Bu hususta Rumeli Valisi Vezir Moldovanî Ali Paşa⁹¹, Yanya Mutasarrıfı Elhac Ahmed Paşa, Yanya Kadısı ve mübaşire hitaben 5 Nisan 1757 tarihli olarak gönderilen bir emr-i şerifte Selman Paşa'ya ve cizyedârlarına engel olunmaması uyarısı yapılmıştı⁹². Fakat bu uyarılara rağmen Yanya cizyesi, avarız ve cebelü bedeliyesinin tahsilinde Yanya sabık mutasarrıfı Selman Paşa'ya engel çıkarıldığı anlaşılıyor. Çünkü 1759 senesi

⁸⁶ BOA. C. BH. 104/5050.

⁸⁷ Avarız veya avarız-ı divaniyye denilen bu vergi Osmanlı Devleti'nin aldığı örfi vergiydi. İlk başlarda olağanüstü hallerde mali, ayni ve nakdi olarak alınırken daha sonraları sürekli hale gelmiştir. Alınan paraya ise avarız akçesi denirdi. Sertoğlu, *a.g.e.*, s.23.

⁸⁸ Bede-i nüzul veya sürsat: Ordu sefere giderken civar köyler halkı ordunun geçeceği yollara zahire getirmek ve bunu rayiç bedel üzerinden satmakla mükellefti. Sonraları bu mükellefiyet belli bir bedel üzerinden alınan bir çeşit vergiye dönüştü. Sertoğlu, *a.g.e.*, s.319.

⁸⁹ BOA. AE. SOSM. III. 63/4711.

⁹⁰ BOA. AE. SOSM. III. 17/1110; BOA. AE. SOSM. III. 17/1111.

⁹¹ Moldovanî Ali Paşa, Kastamonu'nun Sorkun köyündendir. Mayıs 1762'de vezir rütbesiyle Rumeli valisi oldu. Daha sonra Bosna, Diyarbekir, Anadolu, Konya, Adana ve Maraş valiliklerinde bulundu. Ağustos 1769'da serasker ve sadrazam tayin edildi. 1773/1774 senesinde Tekfurdağ'da vefat etti. Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s.292.

⁹² BOA. C. ML. 773/31526.

cizye, avarız ve cebelü bedeliyesinin vaktinde tahsil edilmesi, bakaya bırakılmaması ve kimsenin müdahalesine müsaade edilmemesi hususunda Rumeli Valisi Vezir Mehmed Paşa'ya emir gönderilmişti⁹³.

Selman Paşa, Yanya mutasarrıfı olduğu dönemlerde Narda ve tevabi cizyesinin tahsili uhdesine verilmişti. Bu verginin tutarı 6260 adet esnaf-ı selase (edna-evsat-ala) evrakı üzerinden maaş ve vazifelere tahsis edilen 24.163,5 kuruştı. Bu paranın 10.000 kuruşu peşin ve kalanı daha sonra ödenmek üzere Selman Paşa uhdesine bırakılmıştı⁹⁴.

Selman Paşa, Yanya Sancağı'nda iken vergi meselesinden dolayı bölgenin ileri gelenlerinden Argirikasrı sakinlerinden Mustafa Beğzâde Kaplan Bey ile karşı karşıya gelmişti. Avlonya Sancağı'na bağlı Argirikasrı Kazası'nın 1762 senesi avarız ve bedel-i nüzul vergisi olan 1618 kuruşun tahsili için Cafer Çavuş salyaneci tayin edilmişti. Cafer Çavuş verginin tahsili için Argirikasrı Kazası'na vardığında Kaplan Bey tarafından 90 gün boyunca oyalanmış ve ancak verginin 825 kuruşunu tahsil edebilmişti. Cafer Çavuş'a bu süreçte çeşitli engeller çıkarıldığı gibi kendisi Kaplan Bey tarafında hapsedirilmişti. Kaplan Bey bazı işleri için Yanya tarafına gittiğinde fırsatını bulan Cafer Çavuş kaçmış ve Avlonya Sancağı Mutasarrıfı İsmail Paşa'nın yanına giderek durumu izah etmiştir. İsmail Paşa, Cafer Çavuş'un yanına bir adamını mütesellim tayin ederek tekrar Argirikasrı'na göndermiş ve avarız vergisinin tamamını tahsil ettirmişti. Cafer Çavuş, bu durumu İstanbul'a gittiğinde bildirmişti. Bunun üzerine Rumeli Valisi Vezir Ali Paşa ve Yanya Mutasarrıfı Selman Paşa'ya gönderilen 11 Aralık 1762 tarihli fermanla Kaplan Bey'in ele geçirilmesi ve tahsil ettiği avarız bedelinin kendisinden alınması istenmişti⁹⁵.

Selman Paşa, bazı yerlerin mukataalarını da almıştı. Mesela Delvine Sancağı dahilindeki milh (tuz) ve Sadra (Sarande) İskelesi Mukataası'nın üçte bir hissesine sahipti. III. Osman'ın tahta çıkması nedeniyle bu mukataanın beratinin yenilenmesi gerekmişti. Mukataanın senelik geliri 850.000 akçe yani 7.083,33 kuruştı. 8 Şubat 1755 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Bastaya nam-ı diğer Sadra İskelesi'nin sülüs hissesini ihtiva eden mukataa 100 kuruş muaccele ve malikâne usulüyle Selman Paşa uhdesine tevcih edilmişti⁹⁶. Yine İstanbul'da II. Selim'in kızı Fatma Sultan Evkafı'na bağlı olup Selman Paşa'nın malikâne usulüyle uhdesinde olan Göl-i Yanya ve tevabi mukataasının 1000 kuruşluk geliri Ağustos 1761'de hazineye teslim edilmişti⁹⁷. Bu mukataanın bir sonraki senesine ait 1000 kuruşluk vergisi de 21 Temmuz 1762 tarihinde hazineye ödenmiştir⁹⁸.

⁹³ BOA. C. ML. 699/28574, (H.29.03.1173/M.20 Kasım 1759).

⁹⁴ BOA. C. ML. 35/1596; BOA. AE. SMST. III. 92/6919.

⁹⁵ BOA. C. AS. 1121/49681.

⁹⁶ BOA. AE. SOSM. III. 80/6131.

⁹⁷ BOA. AE. SMST. III. 84/6254; BOA. AE. SMST. III. 153/12083.

⁹⁸ BOA. AE. SMST. III. 283/22771.

Selman Paşa, reayaya zulmettiği şeklinde şikâyet edilirken vergi meselesinden dolayı da sık sık devletle sorun yaşamıştı. Özellikle mutasarrıfların sık ve sürekli başka sancaklara tayin edilmesi vergilerin bakaya suretinde kalmasına veya reayadan her seferinde yeni vergiler toplanmasına yol açıyordu. Zaten mutasarrıflar tayin edilirken bakaya vergileri toplamak şartıyla görev tevcih ediliyordu. Selman Paşa, bu süreçte defalarca atandığı Yanya Sancağı'na mevcut ve bakaya vergileri tahsil etmek şartıyla gönderilmişti. Ancak bazen tahsil edilen vergiler tam olarak bazen de zamanında hazineye gönderilmeyip bakaya suretinde gösterilerek zimmete geçiriliyordu. Bu bağlamda olmak üzere Selman Paşa'nın Kapıçukadarı Musa Ağa, İstanbul'da hapsedilmişti. Yapılan sorgusunda bir yük altın paranın yani 100.000 kuruşun akıbeti sorulmuştu. Musa Ağa, kendisinin İstanbul'a 46.500 kuruş getirdiğini, bu paranın 21.279 kuruşunun poliçe, 25.221 kuruşunu ise nakit olduğunu söyledi. Elinde bulunan deftere göre paranın bir kısmını cizye, emval-i miri peşini ve mukataa bedeli olmak üzere hazineye, geri kalan kısmını ise borçları ve göreve tayinlerde adet olduğu üzere verilen caize ve avaidât parası olmak üzere Selman Paşa'nın kapıkethüdasına teslim ettiğini ifade etti. Bunun dışında herhangi bir para getirmediğini ve haberinin olmadığını söyledi. Ancak öyle anlaşılıyor ki Musa Ağa İstanbul'a getirdiği paranın bir kısmını gizlediği ve tamamını teslim etmediği şüphesiyle hapsedilmişti⁹⁹. Selman Paşa'nın katlinden sonra serbest bırakılması yönünde talepte bulunulmuştur¹⁰⁰.

Selman Paşa'nın ölümünden sonra varisleri borçları ödemeye kudretlerinin olmadığını hatta Paşa'nın hazineye borcu bulunmadığını iddia ettiler. Ancak Selman Paşa'nın 1764 senesine mahsuben uhdesinde ve Niş Kalesi muhafazasındaki yeniçeri mevaciblerine tahsis edilmiş olan 11.489,5 kuruş tutarındaki Yanya Sancağı avarız ve bedel-i nüzul akçeleri ölümü sebebiyle tahsil edilememiş ve reayanın zimmetinde kalmıştı. Bunun dışında Koniçe ve Vençe Kazası ahalişi zimmetinde 1756-1757 ve 1761-1762 senelerine mahsuben tahsil edilmesi gereken 2465 kuruş mal-i avarız ve bedel-i nüzul akçesinin de makbuzu bulunamamış ve bu bedelin de reaya zimmetinde bakaya kaldığına hükmedilmiştir. Selman Paşa'nın ölümü sonrası mal ve mülkünü zapt ile muhalefât işlemlerini yapmak üzere görevlendirilen mübaşire verilen 19 Nisan 1765 tarihli fermanla bakaya vergilerin tahsili ve hazineye gönderilmesi emredilmiştir¹⁰¹.

Yine ölümü sonrası Selman Paşa uhdesinde olan mukataanın 1764 senesine ait iltizam bedellerinin muhalefâtından tahsilen hazineye gönderilmesi ferman buyrulmuştur (22 Mart 1764). Yapılan yazım ve kontrollerden sonra Narda, Bastarya, Yanya, Delvine, Karlı-ili ve İnebahtı mukataalarına ait adet-i ağnâm, kışlak ve avarız-ı nüzul iltizam bedeli olarak 39.981,5 kuruşun tahsilinin gerekli

⁹⁹ BOA. C. ADL. 103/6206.

¹⁰⁰ BOA. TS. MA.e. 706/58.

¹⁰¹ BOA. C. ML. 667/27333.

olduğu tespit edilerek buna dair defter Kapıkethüdası Musa Ağa tarafından hazineye teslim edildi. Bu deftere göre hazineye 28.303 kuruşun teslim edildiği, 11.678,5 kuruşun ise bakaya suretinde olduğu anlaşıldı. Selman Paşa'nın uhdesinde olup onun tarafından başka kimselere iltizam edilen bu mukataaların taliplerine ihale edilmesi ve hazinenin zarara uğratılmaması istendi. Selman Paşa'nın terekesini yazmaya memur olan Canım Mehmed Ağa, bakaya suretinde kalmış iltizam bedellerini malikâne usulüyle tasarruf edenlerden talep etti. Mesela Karlı-ili ve İnebahtı adet-i aġnâminı tasarruf eden Şamlı Hüseyin Efendi, ödemesi gereken 4700 kuruşun 3000 kuruşunu Selman Paşa'nın sarrafına teslim ettiğini beyan etmişti. Yine Narda kışlağı bedel-i iltizamını tasarruf eden Mustafa Paşazâde Ali Bey, 1066,5 kuruşu Selman Paşa'nın ölümünden üç ay önce ödediğini beyan ederek borcu olmadığını söylemişti. Garlice Mukataası'nı iltizam eden Ahmed Bey ise 3033 kuruş tutarındaki mukataa bedelini kısa zamanda ödeyeceğini beyan etmişti¹⁰². Dolayısıyla Selman Paşa'nın uhdesindeki mukataaların bedelleri ve ödemelerine ilişkin sorunlar ölümü sonrasında epey bir süre hazineyi ve görevlileri meşgul etmiştir. Selman Paşa uhdesinde olup Silahdar İbrahim Bey'e iltizam edilmiş olan Narda Mukataası'nın 1764 senesi iltizam bedelinden olup hazineye ödendiği iddia edilen 13.569,5 kuruşa ait temessük evrakı muhalefât yazımı sırasında hazine adına kaydedilmişti. Ancak bu parayı kabza memur olan Abdürrezzak Efendi evrakın zayi olduğunu iddia ederek borcu ödemekten imtina etmiştir. Bunun dışında yine 1764 senesi Narda Mukataası bedel-i iltizamından olan 17.365 kuruş Silahdar İbrahim Bey tarafından hazineye eda edilmişti¹⁰³.

4-Selman Paşa'nın Hasımlarıyla Hesaplaşması

Selman Paşa, 1742 senesinde mirmirân unvanıyla görev aldığı devlet hizmetinde ölümüne kadar çeşitli rütbe ve unvanlarla Arnavutluk bölgesindeki sancaklarda vali/mutasarrıflık, kale muhafızlığı ve vergi tahsildarlığı yaptı. Bu bağlamda olmak üzere 1742 senesi başlarında mutasarrıf tayin edildiği ve senenin sonunda ibkâ kılındığı¹⁰⁴ Yanya'ya uzun bir aradan sonra 1755 senesinde bir kez daha tayin edildi. Burada eşkıyaya karşı verdiği mücadele ve reaya ile iyi geçinmesi nedeniyle Mart 1756'da Yanya'daki görevinin ibkâsı istendi. Buna dair gönderilen yazıda Selman Paşa'nın iyi idaresinden reaya ve ahalinin memnun olduğu, Grebene ve Narda kadılarıyla, Yanya ve Narda'nın ulema ve ileri gelenleri ile Rumeli Patriği'nin de memnuniyetlerini bildiren hatta görevinin ibkâsı için arzuhal ve mahzar sundukları ifade edilmişti. Reayayı koruyup kollaması ve fakir

¹⁰² BOA. D. BŞM. MHF. 49/24; BOA. C. ML. 378/15529; BOA. C. ML. 559/22938; BOA. TS. MA.e. 706/58.

¹⁰³ BOA. AE. SMST. III. 267/21330.

¹⁰⁴ BOA. AE. SMHD. I. 265/21438.

halka baskı ve zulüm yapmaması şartıyla Yanya'daki görevi ibkâ kılınmıştı¹⁰⁵. Ancak reaya ile arasının açılması uzun sürmedi. Yukarıda da ifade edildiği gibi sert bir mizaca sahipti. Bölgenin ileri gelen ailelerinden/hanedanlarından birisi olan Arslan Paşazâdelere mensup olup, bu sebeple de diğer ayan ve ailelerle rekabet halindeydi. Görev yaptığı yerlerde vergi meselesinden dolayı reaya ve diğer ahali ile kısa zamanda arasında sorunlar çıkmaya başladı. Bu durum İstanbul'a şikâyet konusu oldu. Bu hususta tespit edebildiğimiz ilk belgenin tarihi Mart 1757'dir. Selman Paşa, Temmuz 1756'de Avlonya Sancağı mutasarrıflığından azledilmişti. İddiaya göre Avlonya Sancağı Mutasarrıfı iken Argirikası Kazası ahali ile arasında birtakım sorunlar çıkmış ve ahali şikâyetçi olmuştu. Bunun üzerine Selman Paşa'nın mirmirânlığı kaldırıldı. Selman Paşa'nın vekili ile davacılar Rumeli Valisi Vezir Ali Paşa'nın huzurunda mahkeme oldu. Ahali mutasarrıfın kendilerine baskı ve eziyet yaptığını, haksız yere para talep ettiğini beyan ederken Selman Paşa ise tüm bunların yalan ve iftira olduğunu ileri sürmüştü. Vezir Ali Paşa'nın ısrarıyla Selman Paşa'nın 10.000 kuruş ödemesi şartıyla taraflar davalarından vazgeçip, davalarından vazgeçtiklerine dair hüccet verdiler. Vezir Moldovanî Ali Paşa, Yanya Sancağı'nın 1756-1758 seneleri cizye ve avarız vergilerinin Selman Paşa'nın uhdesinde olduğunu ve mirmirânlığı kaldırıldığı için tahsilatta sorunlar yaşanacağını ve hazinenin zarara uğrayacağını ileri sürerek rütbesinin iadesini istedi. Hatta 15 yıldır mirmirân rütbesiyle devlete büyük hizmetler etmiş ve hanedana mensup bir kişinin böyle bir muameleye tabi tutulmasının yakışık almayacağını ileri sürdü. Vezir Moldovanî Ali Paşa'nın bu talebi uygun ve yerinde görülerek fukaraya baskı ve zulüm yapmaması şartıyla Selman Paşa'nın mirmirânlığı Mart 1757 tarihinde iade ve ibkâ kılındı¹⁰⁶.

Selman Paşa'nın ve adamlarının Yanya şehrinden gelip geçen tüccar ve yolculardan zorla para aldıkları iddia edilmişti. Delvine Sancağı'na bağlı Aydonat kazası ahalisinden Tüccar Mustafa Beşe adlı kişi bu iddiayı ortaya atmıştı. Mustafa Beşe, kendi halinde ve ticaretle meşgul olup 20 yıldır Filibe kazasında ikâmet etmektedir. Memleket özlemi nedeniyle yanına aldığı 5 keselik gön (tabaklanmış deri) ile Aydonat'a giderken Yanya'da konaklamıştır. Mutasarrıf Selman Paşa'nın bölükbaşısı 30-40 sekban ile Mustafa Beşe'nin kaldığı haneyi basarak mallarına el koymuş ve zulmetmiştir. İhtiyar ve bir daha ticaret yapmaya kudreti olmadığını iddia eden Mustafa Beşe, Selman Paşa ve adamlarının Yanya'dan gelip geçen herkese aynı şeyi yaptıklarını, İstanbul'a şikâyet etmesinler diye yolları kapattıklarını, kazada bulunan kadı ve diğer görevlilerin ellerinden hiçbir şey gelmediğini ileri sürmüştü. Mustafa Beşe bir fırsatını bulup memleketine döndükten sonra Aydonat kadısından aldığı bir mahkeme ilamını İstanbul'a göndermişti. Selman Paşa'nın İstanbul'da bulunan mühürdarı ve bölükbaşısının da bu işte suçları olduğunu ifade ederek hepsi hakkında davacı olmuştu. Bu iddialarla ilgili olarak Selman Paşa, mühürdarı ve bölükbaşısının Rumeli Divanı'na

¹⁰⁵ BOA. C. DH. 284/14189; BOA. AE. SOSM. III. 39/2764.

¹⁰⁶ BOA. A. DVNS. NŞT. d. No:2, s.70.

çağrılması ve tayin edilen mübaşirin huzurunda davacılarıyla yüzleştirilmesine ferman verilmişti¹⁰⁷.

Selman Paşa ile ilgili bir şikâyetle Avlonya'nın sabık Alaybeyi Abdurrahman tarafından yapılmıştı. Sabık Alaybeyi Abdurrahman'ın oğlu Mehmed Sipahi Alaybeyliği'ni ibkâ ettirmek ve tımar beratlarını yenilemek için İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da alaybeyliği ibkâ edilen Mehmed Sipahi bunu gösterir emr-i şerif, tatbik mührü ve 12 adet tımar beratını alarak Avlonya'ya dönüş yolunda Yanya'ya uğramıştır. Yanya Mutasarrıfı Selman Paşa, Mehmed Sipahi'yi yakalayıp hapsedtikten sonra katletmek istemiş, Yanya Müftüsü'nün ricasıyla canını bağışlamıştı. Ancak elindeki emr-i şerif, tımar beratları, tatbik mührü ile diğer mal ve eşyaları gaspedilmiştir. Sabık Alaybeyi Abdurrahman, oğluna yapılanlardan dolayı Selman Paşa ile İstanbul'da Sadrazamın huzurunda muhakeme olmak istediğine dair arzuhal vermiştir. Bu şikâyet üzerine Selman Paşa'nın İstanbul'da bulunan kapıkethüdası çağrılarak hakkındaki iddialar sorulmuştur. Kapıkethüdası, sabık Alaybeyi Abdurrahman'ın maksadının eşkıyalarla işbirliği yapmak olduğunu, Margaliçli Yoldaş ve adamlarının Golos ve Yenişehir taraflarına saldırmalarını temin etmek için de oğlu Mehmed Sipahi'yi yol göstermesi ve rehberlik etmesi amacıyla Yanya tarafına gönderdiğini beyan etmiştir. Kapıkethüdasına göre Mehmed Sipahi, Yanya'da bu sebeple hapsedilmiştir. Sabık Alaybeyi Abdurrahman'ın Margaliç eşkıyasının harekete geçmesi için yazdığı mektupların da ele geçirildiğini ileri süren kapıkethüdası buna dair Aydonat Naibi'nin verdiği ilamı da sunmuştur. Bu iddialar karşısında Rumeli Valisi Vezir Hamza Paşa¹⁰⁸ ve Manastır Kadısı'na gönderilen Temmuz 1762 tarihli fermanla Sadrazam Kethüdası Katibi Elhac Yusuf Yemenî ve davaları görmek üzere gönderilen mübaşirin huzurunda Selman Paşa'nın ve davacılarının Rumeli Divanı'na davet edilerek muhakeme edilmeleri ve sonucun İstanbul'a bildirilmesi istenmiştir¹⁰⁹.

Selman Paşa'nın reayaya ve ahaliye karşı zulmü nedeniyle Yanya dahilindeki Grebene kazası ahali köylerini bölgelerini terk ederek Yenişehir-i Fener, Tırhala, Alasonya (Ellassona), Dömenike, Serfiçe, Çarşamba, Eğribucak, Cumapazarı, Naslıç, Hurpeşte ve Kesriye kazalarına dağılmışlar, ancak bunların dörtte biri derbend kayd olunurken kalanları perişan ve perakende olmuşlardı. Köylerin büyük bir kısmının boşalması üzerine vergiler toplanamamış, köylerini terk

¹⁰⁷ BOA. C. ADL. 2/139, (H. 29. L 1174/M. 3 Haziran 1761).

¹⁰⁸ Vezir Hamza Paşa, 1727 senesinde Niğde'ye bağlı Develi-Karahisar kazasında doğdu. 1757 senesinde silahdâr, 1759'da Mora, 1761'de ise Rumeli Valisi oldu. Daha sonra Özü valisi, Niğbolu sancağı ve Hotin muhafızı, Mısır, Halep ve Aydın valiliğinden sonra Temmuz 1768'de Anadolu Beylerbeyi, Ağustos 1768'de ise Sadrazam oldu. Ancak kısa bir süre sonra Ekim 1768'de azledilerek Gelibolu'ya sürgün edilmiş ve aynı yıl ölmüştür. Mücteba İlgürel, "Hamza Paşa, Silâhdar", *DİA. Cilt: 15*, İstanbul 1997, s.157-158.

¹⁰⁹ BOA. AE. SMST. III. 76/5634.

etmeyen az miktardaki reaya ve ahali ise ağır vergiler altında ezilmiştir¹¹⁰. Selman Paşa'nın reayaya yaptığı baskı ve zulümden dolayı ahalinin köylerini terk etmelerinin sonunda bazı köyler zapt edilerek çiftlik haline getirilmişti. Bu çiftliklere iskân olunan reayadan Selman Paşa, mutasarrıf tayin edildiği gerekçesiyle 225 kese para talep etti. Ancak reaya fakir ve perişan oldukları gerekçesiyle bu parayı ödeyemeyeceklerini beyan ettiler. Selman Paşa, reayanın mülklerini zorla sattırmak suretiyle 800 kese borçlanmalarına neden oldu. Reaya, Selman Paşa'dan davacı olmuş ve mahkemede yüzleşmek istemiştir. Selman Paşa'nın hasımlarıyla Rumeli Divanı'nda Manastır Kadısı huzurunda mahkeme olunmasına dair gönderilen fermanda reayanın mağduriyetinin giderilmesi istendi. Fakat Selman Paşa, hasımlarıyla yüzleşmeye gelmediği gibi yerine vekilini gönderdi. Manastır Kadısı'nın huzurunda yapılan mahkemede Selman Paşa'nın vekili tüm iddiaları reddetti¹¹¹.

Selman Paşa hakkında artan şikâyetler nedeniyle bir kez daha merkezi hükümetin gazabına uğradı. Rumeli Valisi'ne gönderilen emirlerde şikâyet ve davalarla ilgili olarak Selman Paşa'nın Rumeli Divanı'nda muhakeme edilmesi ve reayanın mağduriyetinin giderilmesi istendi. Ancak Selman Paşa, Manastır Kadısı huzurunda yapılacak mahkemeye önceden olduğu gibi yine vekilini gönderdi. Paşanın vekili mahkemeye reaya ile sulh olduklarına ve karşılıklı davalarından vazgeçtiklerine dair hüccet, ilam ve mahzar sundu. Fakat davacılar senet verdiklerini kabul ederken, bunu Selman Paşa'dan korktukları için verdiklerini beyan ettiler. Bu durum hüccet ve mahzara şüphe ile bakılmasına neden oldu. Zaten hüccet ve mahzarı vermiş olan Müslüman ve reayadan birkaç kişi Rumeli Valisi'ne gelerek yüzleşmek ve haklarını aramak istemişlerdi. Mahkeme kurulduktan sonra tüm ısrar ve davete rağmen davacıardan hiç kimse mahkemeye gelmedi. Selman Paşa'nın vekili ise davacıardan kimsenin gelmemesini bahane ederek kendi lehlerine karar verilmesinde ısrar etmişti. Rumeli Divanı verilen hüccet ve mahzarin zorla alındığına dair kanaat bildirdi. Rumeli Valisi İstanbul'a gönderdiği yazıda taraflar arasındaki sorunun çözülemediğini, bu dava için bir mübaşir tayin edilmesini ve Manastır Kadısı'yla birlikte tarafların Rumeli Divanı'nda tekrar mahkeme edilmesini istedi¹¹².

Selman Paşa'nın reayaya karşı zulmü ve hakkındaki şikâyetler nedeniyle davacıları ile yüzleştirilmesi ve muhakeme edilmesi için Mirahor-ı Sani Silahşor-ı Hassa Abaza Mehmed Ağa mübaşir tayin edildi. Gönderilen 8 Eylül 1763 tarihli hükümde Manastır Kadısı huzurunda yapılan mahkemenin sonuçsuz kaldığı, Abaza Mehmed Ağa ile birlikte Manastır ve Narda kadılarının da Rumeli divanında yapılacak mahkemeye görevlendirildikleri bildirildi. Ayrıca tarafların yüzleştirilmesi, mümkün ise razı ve sulh edilmeleri, kimsenin rencide edilmemesi

¹¹⁰ BOA. AE. SMST. III. 287/23045.

¹¹¹ BOA. A. DVNSMHH. d. No: 163, s.126, (H. Evail-i Za 1176/M. 14-23 Mayıs 1763).

¹¹² BOA. C. DH. 245/12223, (H.29 M 1177/M. 9 Ağustos 1763).

ve karşılıklı sulh olduklarına dair taraflardan senet alınması istendi. Selman Paşa'nın şikâyetçilerine zulüm ve eziyetten hatta intikam düşüncesinden vazgeçmesi aksi takdirde tuğ ve sancağının alınarak hakkından gelineceği sert bir dille ifade edilmişti¹¹³. Fakat Selman Paşa, ısrarla hasımlarıyla yüzleşmeyi kendi aile onuruna ve makamına yakıştıramadığından mahkeme vekilini göndermişti.

Ostura Kazası'nın sabık Kadısı Hüseyin Efendi, memleketi Yanya'ya dönmüş ve kendi halinde bir hayat sürmektedir. Yanya'nın sabık Mutasarrıfı Selman Paşa'nın Bölükbaşı Arnavud Musa, 40 nefer sekban ile Hüseyin Efendi'nin hanesini basarak yağmalamıştı. İddiaya göre Hüseyin Efendi'nin beş keselik altınını, üç keselik emval ve eşyasını gasp etmişlerdi. Hüseyin Efendi'nin şikâyeti üzerine İstanbul'dan gönderilen emr-i şerifte Selman Paşa hakkındaki davaları görmek üzere Rumeli Divanı'na gönderilen Abaza Mehmed Ağa'ya müracaat etmesi ve kurulacak mahkemede hakkını araması bildirildi¹¹⁴. Bu belgeden anlaşıldığına göre Selman Paşa, hasımlarıyla ve davacılarıyla yüzleşmesi için özel görevliler tayin edildiği ve tüm dikkatlerin üzerinde olduğu bir süreçte dahi reayaya karşı sert tutumundan vazgeçmemişti.

Selman Paşa aleyhinde şikâyetlerin İstanbul'da dile getirildiği sıralarda reaya ile Paşa'nın arasını düzeltmek isteyen arabulucular Rumeli Valisi Vezir Moldovanî Ali Paşa ile mübaşir Abaza Mehmed Ağa'nın huzuruna çıktılar. Bu kişiler Selman Paşa'nın reaya ile arasını düzeltmek istediğini hatta Paşa'nın isteyenlere çiftliğinde ikâmete izin verdiğini belirten bir emr-i aliyi de sundular. Sözlerinin devamında Selman Paşa'nın iyi niyetine rağmen halen İstanbul'da bulunan bazı kimselerin aleyhinde yazılar yazarak Sadarete arz ettiklerini, bu işin çözümü için İstanbul'dan mübaşir dahi tayin edildiğini ancak bu tür davranışların sergilenmesinin meselenin çözümüne mani olduğunu ifade ettiler. Davacıların isimlerinin yazılı olduğu bir evrakı takdim ederek bu kişilerin mübaşire yönlendirilmesini istediler. Hatta İstanbul'da bulunan bu kimselerin tayin edilecek bir çavuş vasıtasıyla Rumeli valisi ve mübaşirin yanına gönderilmesini ve haklarını orada aramaları yönünde tavsiyede bulunulması gerektiği yönünde telkinlerde bulundular. Selman Paşa'nın gönderdiği arabulucular, meselenin İstanbul'da değil ancak Rumeli valisinin ve mübaşirin inisiyatifle çözüme kavuşturulacağını düşünüyorlardı. Rumeli valisi arabulucuların söz ve niyetlerini ifade eden bu yazıyı İstanbul'a takdim etti. Bunun üzerine isimleri yazılı Müslüman ve zimmi şikâyetçilerin tayin edilecek bir çavuş ile birlikte Rumeli valisi tarafına gönderilmesine ve mahkeme huzurunda Selman Paşa ile yüzleştirilmelerine ferman buyruldu¹¹⁵.

Mübaşir Abaza Mehmed Ağa, görevini icra etmek üzere Rumeli Valisi Vezir Moldovanî Ali Paşa'nın Divan Katibi Mehmed Efendi, Rumeli Çavuşlar

¹¹³ BOA. AE. SMST. III. 148/11636; BOA. C. ADL. 103/6206; BOA. C. DH. 303/15146.

¹¹⁴ BOA. C. ADL. 7/471.

¹¹⁵ BOA. TS. MA.e. 790/43.

Kethüdası Hacı Ahmed Ağa ve mevali (molla) efendiler ile Yanya'ya geldi. Yanya mutasarrıfı Ömer Paşa, civar kaza ve köylere adamlar göndererek Selman Paşa'dan davacı olanların mahkemeye gelmeleri için çağrı yaptırdı. Ancak reayadan şikâyetçi olanlardan hiçbiri Yanya'da kurulan mahkemeye gelmedi¹¹⁶. Mahkemeye gelenler ise Selman Paşa'nın suçsuz olduğunu ve davacı olmadıklarını ifade ettiler. 15 Ekim 1763 tarihli yazıya göre mahkemede şunlar yaşanmıştı: Sabık Yanya mutasarrıfı Selman Paşa hakkındaki şikâyetleri dinlemek ve reaya ile yüzleştirmek üzere Rumeli Valisi Vezir Ali Paşa'nın emriyle Narda Kadısı Hamid Efendi ile Manastır Kazası Naibi Ömer Efendi yanlarında mübaşir ve molla efendiler olmak üzere Yanya gelerek halkı meclise davet ettiler. Meclise ulema, suleha, meşayih, müderris, zuema, tımar erbabı ve reaya temsilcileri gelerek Selman Paşa ile aralarında Haziran 1759'de alış-veriş ve vergi meselesinden dolayı birtakım sorunların olduğunu ancak bunları çözdüklerini ve karşılıklı sulh olduklarını beyan ettiler. Hatta bu hususta Selman Paşa'ya iki kıta hüccet ve iki kıta mahzar verdiklerini ve bunların Rumeli Valisi'ne sunulduğunu söylediler. Reaya temsilcileri mahkemede "*Selman Paşa'dan ve tabsildarlarından şikâyetçi ve davacı olmadıklarını, kendisinden boşnut ve razı olduklarını, İstanbul'daki şikâyetçilerin vekilleri olmadığını, sözlerinin yalan ve iftira olduğunu*" beyan ederek sabık mutasarrıfın suçunun olmadığını ifade ettiler¹¹⁷. Reayanın mahkemedeki bu beyanları yukarıda da izah edildiği gibi Selman Paşa ile ilgili iddiaların kesilmesine yetmediği gibi yeni gelişmelere neden oldu. Öyle anlaşılıyor ki reayanın iddiaları İstanbul'da yankı bulmuştu. Çünkü dava görülürken Selman Paşa'yı şikâyet etmek üzere İstanbul'a gitmiş olan bir zimmi Yanya'ya dönerek, Paşa'nın tuğ ve sancağının kaldırıldığını ve başka bir yere sürgün edildiğine dair ferman çıktığı haberini getirmişti. Haberin duyulması üzerine Yanya'da ihtilal havası estiği gibi, Selman Paşa'nın tahsil etmesi gereken cizye, avarız ve mukataa vergileri toplanamadı. Bunlar hudut boylarındaki askerlere tahsis edilen veya miri hazinesine teslim edilmesi gereken vergilerdi. Selman Paşa'nın tuğ ve sancağının kaldırıldığı ve Yanya dışında başka bir mahalle sürgün edildiği haberi gerçek çıkmıştı. Bunun üzerine mahkemeye 30 Ekim 1763 tarihli bir yazı gönderen Selman Paşa, sürgün gitmesi halinde uhdesinde olan emval-i mirinin tahsilinin mümkün olamayacağını, Yanya'nın fethinden beri devlete hizmet eden ve mensup olduğu "*ailesinin/hanedanın harap*" olacağını ifade ederek tuğ ve sancağının ibkâsını, Yanya'daki hanesinde veya Yanya'ya yakın Narda'daki çiftliğinde ikâmet ettirilmesini buna karşılık emval-i miriyi tahsil etmek ve hazineye göndermek şartıyla affını istedi. Hatta bunları kontrol etmek üzere Sadrazam çukadarlarından birisinin veya bir başka ağanın mübaşir tayin edilmesi ricasında bulundu. Rumeli Valisi Vezir Moldovanî Ali Paşa, bu gelişme üzerine İstanbul'a gönderdiği 7 Kasım 1763 tarihli tahriratında Abaza Mehmed Ağa ve molla efendilerin Yanya'dan döndüklerini, hem onların beyanatlarında hem de Manastır Naibi'nin

¹¹⁶ BOA, C. ADL, 103/6206.

¹¹⁷ BOA, AE, SMST, III, 291/23289.

verdiği ilamda Selman Paşa hakkında hiçbir şikâyetçinin mahkemeye gelmediğini dolayısıyla muhakemesinin icra edilemediğini ifade etmişti. Rumeli Valisi, Selman Paşa'nın zulüm ve baskısından reayanın perişan olduğunu, davacıların mahkemeye daveti için gönderilen fermanın kasaba ve köylerde okunduğu sırada feryat eden reayanın verdiği yeni arzuhalleri tahriratıyla birlikte İstanbul'a göndermişti¹¹⁸. Dolayısıyla Selman Paşa'dan hoşnut ve razı olduklarını ve davacı olmadıklarını beyan eden kimselerin baskı ve korku ile ifade değiştirdikleri hatta mahkemeye gelemedikleri anlaşıyordu.

Selman Paşa, reayaya karşı davranışlarından dolayı bir ceza almamıştı çünkü şikâyetçiler korkularından mahkemede ifade değiştirmiş veya gelememişlerdi. Buna rağmen Selman Paşa, Aralık 1763'te bir kez daha Yanya'ya mutasarrıf tayin edilmeyi başarmıştı. Ancak Yanya Kalesi Dizdarı Mehmed, Selman Paşa'nın mutasarrıf tayini sonrası şehre girişi sırasında yaşananlarla ilgili şikâyetçi olmuştu. Dizdar Mehmed, Selman Paşa'nın tayini ve şehre gelişini haber vermek için adet olduğu üzere birkaç top atışı yapmıştı. Selman Paşa'ya göre Dizdar Mehmed, toplara az barut koymuş ve atılan topların sesi çıkmadığından kimse bu karşılama merasimini ve güzel haberi duymamıştı. İşte bu gerekçeyle Dizdar Mehmed, Paşanın bölükbaşı ve adamları tarafından dövülmüş, hapse atılmış, türlü ceza ve eziyete maruz kalmıştı. Bu eziyet sırasında Dizdar Mehmed'in iki dişi kırılmıştı. Bir süre sonra Selman Paşa, Dizdar Mehmed'e "*canımı satın al*" diyerek 1400 altın ceza kesmişti. Bu parayı alabilmek için mülklerini satmış ve elde edilen paraya el koymuştu. Dizdar Mehmed, bu iddiaları ileri sürerek şikâyetçi olmuş, yüzleşmek ve muhakeme olmak istediğini ifade etmişti¹¹⁹.

5-Selman Paşa'nın Trajik Ölümü

Selman Paşa'nın reayaya karşı sert tutumu ve tüm uyarılara rağmen tavrını değiştirmemesi üzerine Rumeli Divanı'nda hasımlarıyla yüzleştirilmesine karar verilmişti. Ekim 1763'te icra edilen mahkeme sırasında şikâyet için İstanbul'a giden bir zimmi geri döndüğünden Paşa'nın tuğ ve sancağının kaldırıldığını, asi ilan edildiğini ve Yanya dışında bir yere sürgün edildiği haberini getirdi. Dolayısıyla Selman Paşa ile ilgili şikâyetler İstanbul'da dikkate alınmış, vezirliği ve mansıpları kaldırılmıştır. Fakat Rumeli divanında yapılan mahkemeye şikâyetçi olarak kimsenin gelmemesi üzerine hakkındaki iddiaların iftira niteliğinde olduğu kanaati oluştu. Rumeli Valisi Vezir Ali Paşa, mahkeme kararını İstanbul'a bildirirken, Selman Paşa'nın Yanya dışına sürgün edilmesiyle uhdesinde olan emval-i mirinin tahsilinde sorunlar yaşanacağını ve Yanya'nın fethinden beri devlete hizmet etmiş bir hanedana mensup olması nedeniyle de tuğ ve vezirliğinin kaldırılmasının uygun olmayacağını ifade etti. Bu nedenle emval-i mirinin tahsili şartıyla Narda'daki çiftliğinde ikâmet ettirilmesinin uygun olacağı kanaatindeydi.

¹¹⁸ BOA. C. ADL. 103/6206; BOA. C. DH. 306/15268; BOA. TS. MA. e. 281/61.

¹¹⁹ BOA. C. AS. 556/23327.

Rumeli Valisi'nin bu minvaldeki yazısı üzerine Selman Paşa hakkında verginin tahsili ve reayaya zulüm yapmaması şartıyla affedilmesi yönünde kanaat hasıl oldu¹²⁰. Fakat Rumeli Valisi'nin yazısındaki Selman Paşa'nın affı ve zorunlu ikâmetine dair görüşüne rağmen Sadrazamın takriri ve III. Mustafa'nın hatt-ı hümayununda farklı bir yol izlendiği anlaşılmaktadır. Buna göre, Selman Paşa'nın affedildiği ve Narda'da ikâmet etmesi, Mübaşir Abaza Mehmed Ağa'nın da İstanbul'a dönmesi için ayrı ayrı emr-i aliler kaleme alındı. Bu emirleri Rumeli Valisi'ne götürmek üzere mübaşir olarak bir katip görevlendirildi. Ancak evrakı götürecek katibe dahi yazıların içeriği hakkında bilgi verilmeksizin mühürlendi. Esasında bu emirlerin birisi mübaşir Abaza Mehmed Ağa'nın İstanbul'a dönmesine dair iken diğeri Selman Paşa'nın idam edilmesi kararını içeriyordu. Zaten Selman Paşa'nın, mahkemede davacıları aleyhinde ifade vermedikleri ve Rumeli valisinin de hakkında İstanbul'a olumlu şeyler yazdığını bildiği için gelen mübaşirden şüphe duymayacağı tahmin edilmişti. Eğer bu evrakı Rumeli Valisi'ne götürmek üzere kapıcıbaşı, silahşor, gedikli, çukadar veya tatar benzeri olağanüstü durumlarda gönderilen birisi görevlendirilse, bunun Selman Paşa tarafından şüphe ile karşılanacağı ve farklı anlamlar çıkararak bir takım olumsuzlukların yaşanacağı tahmin edilmişti. Bu nedenle Sadrazam tedbirli davranmış ve Selman Paşa'nın şüphe duymayacağı bir katiple idamına dair yazıyı gizlice Rumeli Valisi'ne göndermişti¹²¹. Rumeli Valisi Vezir Moldovanî Ali Paşa, Selman Paşa'nın idam edilmesine dair fermanı aldıktan sonra harekete geçmiş ve büyük bir gizlilik içinde süreci yöneterek fermanın gereğini yerine getirmişti.

Selman Paşa'nın ölümü dönemin kaynaklarında farklı şekilde nakledilmiştir:

Hakim Tarihi'nde¹²², “*Yanya Sancağı Mutasarrıfı olan Selmân Paşa livâ-i mezburda ve sâ'ir-i Arnavudluk'da serseri eşkiyâ-yı Arnavud tâ'ifelerini: Kapu halkı ve etbâ'ımdır deyü cem' ediüp, fukarâ-i ra'yyete ve sâ'irlere zulm ü te'addisi hadden birün olmağla, rikâb-ı kâm-yâba kirâren mirâren bunun mezâlim-i bi-nihâyesinden ref-i ruk'a-i iştikâ' olundukda, her çend tenbîh ve gûşmalî-çün müte'addid evâmîr-i 'alîyye sudur u irsâl ve irhâb olundukda mütenebbih olmamağla, böyle zâlimin vücûd-ı menhusu rûy-ı arzdan izâle olunmak merteb-i vücûbda olduğuna binâ'en, Rumeli Vâlisi tarafından ber-mûceb-i emr-i 'alî âdem tâ'yin olunup, cezâ-yı sezâsı tertîb ve ser-i maktû' piş-gâb-ı Serây-ı 'âmîre'ye vaz' ve âbara mûcib-i i'tibâr kılndı.*” şeklinde geçmektedir.

Selman Paşa'nın ölümü ile ilgili süreç Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi'nde özetle şu şekilde naklediliyor: Yanya Mutasarrıfı Selman Paşa, başına eşkiya toplayıp reayaya zulmetmekteydi. Hakkındaki şikâyetler artmaya başlayınca katline ferman verildi. Ancak bunun duyulması halinde isyan ederek daha büyük olaylara sebep olacağı düşünülerek işin sessizce çözülmesi yolu tercih edildi. Burnaz Beyzade Abdülkerim Bey mübaşir tayin olunarak Rumeli Valisi

¹²⁰ BOA. C. ADL. 103/6206; BOA. C.DH. 306/15268.

¹²¹ BOA. TS. MA.e. 281/61.

¹²² Mehmed Hakim Efendi, *a.g.e.*, s.1136.

Vezir Ali Paşa huzurunda davalarının görüleceği bildirildi. Bu sırada Selman Paşa'nın katli gizlice ferman edilmişti. Mübaşir Rumeli divanına ulaşınca Vali Vezir Ali Paşa tarafından Selman Paşa mahkemeye davet edildi. Ancak Selman Paşa, “*layık mı beni hasmının ayağına ihzar etmek, lütuf buyursunlar, şu kadar hediye vereyim hasmımı benim ayağıma gönderip, bunda murâfaa olalım*” şeklindeki sözleriyle bu daveti geri çevirdi. Selman Paşa'nın yanında birkaç bin adamı/eşkıya olduğu biliniyordu. Vezir Ali Paşa, durumun daha da kötüleşmesinden çekinerek Selman Paşa'dan davacı olanların reislerini zincirle tomruğa vurup mübaşire teslim etti. Mübaşir yanında 80 adam ve Vezir Ali Paşa'nın silahdarıyla birlikte mahbusları Yanya'ya götürdü. Bu sırada Vezir Ali Paşa, silahdarına Selman Paşa'nın idamına dair fermanı gizlice vermişti. Silahdar fırsatını bulduğu anda Selman Paşa'yı öldürecekti. Silahdar, mübaşir ve mahbuslar Yanya'ya iki saat mesafeye vardıklarında Selman Paşa tarafından karşılandılar. Selman Paşa, hasımlarının eli-kolu bağlı şekilde kendisine teslim edilecek olmasından son derece hoşnut ve memnun olarak gelenlere ziyafet çekti. Ona göre düğün, bayram ve sefa günüydü. Kendisine teslim edilen mahbusları sarayın hamamına gönderdi. Hasmını dosta düşmana eli kolu bağlı şekilde gösterdikten sonra affettiğini bildirerek kendisine yeni kıyafetler hediye etti. Silahdar, mahbus ile birlikte hamama girmiş ve içerde paşanın idam fermanını göstererek çıktıklarında fırsatını bulunca öldürmesini emredip bir bıçak verdi. Hamamdan çıktıklarında teşekkür etmek üzere Selman Paşa'nın ayağına kapandılar. Bu sırada silahdar ve yanındaki adamları bıçakla Selman Paşa'nın başını keserek cesedini sarayın meydanına atıp hakkındaki idam fermanını gösterdiler. Selman Paşa'nın adamları ilk anda şaşkınlıkla ne yapacaklarını bilemediler. Fakat “*baş gidince ayak pây-dâr olmaz*” şeklindeki söz gereğince olayı kabullenmek zorunda kaldılar. Selman Paşa'nın katlinden sonra tuğları ve vazifesi hasmına ihsan olundu¹²³.

Ahmed Vâsîf Efendi'nin eserinde ise “*Yanya Mutasarrıfı Mîr-mîrân Selmân Pâşâ'nın şikâti rikâb-ı müstetâbı ta'cîz ve tenbîh ve te'kâdden hissemend olmayub ser-felâket-zêdesine havale-i tîğ-i ser tîz ve mevzu'-ı nazargâh zêlil ve a'zîz kılındı*” şeklinde ifade edilmiştir¹²⁴.

Selman Paşa, arşiv belgelerine yansıdığı üzere Şubat sonu Mart başında [1764]'da hakkındaki idam fermanı gereğince katledildi. Selman Paşa'nın katli sonrası yerine Hacı Paşazâde Mehmed Bey, 6 Mart 1764 tarihinde mutasarrıf tayin edildi. Yanya ve civarının Arnavut eşkıyasıyla dolduğu, Selman Paşa'nın katline giden süreçte Mehmed Bey'in olumlu tavrı, eşkıyanın kendisinden korkması ve bölgenin ileri gelir kişizadesi/hanedanına mensup olması sebebiyle mirmirân rütbesiyle bu göreve tayin edildiği belirtilmiştir. Bu belgedeki ifadeler

¹²³ *Şem'dânî-zâde Fındıklı Süleyman Efendi Târîhi, Mür'it-Tevârih, II.A.*, (Yayımlayan: M. Münir Aktepe), İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1978, s.65-66.

¹²⁴ Ahmed Vâsîf Efendi, *Târîh-i Vâsîf, Mehâsinü'l-Âsâr ve Haka'ikü'l-Abbâr, Cilt:1*, Bulak 1247, s.150.

dikkate alındığında Selman Paşa'nın idamı 6 Mart 1764 tarihinden önce gerçekleşmiştir¹²⁵. Başlı kesilerek İstanbul'a gönderilmiş ve sarayın önünde ibret-i alem için sergilenmişti¹²⁶.

Selman Paşanın ölümü sonrası birtakım gelişmeler yaşandı. Bu bağlamda Yanya Mutasarrıfı Hacı Paşazâde Mehmed Bey, Grebene Kazası ahalisinden olup köylerini terk ederek civar kazalara dağılmış ve perişan olmuş reyanın eski topraklarına iskân edilmesini istedi. Bu hususta İstanbul'a gönderdiği 9 Ağustos 1764 tarihli yazısında köylerin terk edildiğini, kalan reyanın vergileri ödemeye kudretlerinin olmadığını bu nedenle gittikleri yerde avarız hanesi olarak kaydedilmemiş olanların mahallerinden kaldırılarak eski vatanlarına iskân edilmelerini ve buna engel olunmaması için ferman gönderilmesini istedi. Ona göre reyanın eski yerlerine dönmesi kaza ve köylerin imarına ve gelişmesine katkı sağlayacağı gibi vergilerin ödenmesinde de sorun yaşanmayacaktı. Bu hususta civar kazaların kadılarına, idarecilerine ve Samdaniye köyüne reayayı iskana memur tayin edilmiş olan Çukadar Sarı Ali'ye bilgi verilmesini talep etti¹²⁷.

6-Selman Paşa'nın Muhallefâtının Yazımı

Selman Paşa, zenginliği ve çok malı olmasıyla tanınırdı. Katlinden sonra bütün malı ve mülkü hazineye zapt ve müsadere edildi¹²⁸. Selman Paşa'nın idam fermanını, içeriğinden bilgisi olmayan Mektubî Kalemi Halifesinden Abdülkerim Bey [Burnaz Beyzade Abdülkerim Bey], Rumeli Valisi'ne götürmüştü. Abdülkerim Bey, vazifesini tamamlayıp İstanbul'a döndüğünde takdim ettiği taktirinde idam sürecini ve sonrasındaki gelişmeleri şu şekilde ifade etmişti: Rumeli Valisi Vezir Moldovanî Ali Paşa'ya gizli yazıları takdim etmiş ve yazıların birisinde Selman Paşa'nın idam kararı olduğunu öğrenmişti. Valinin yanına ulaşmasından tam 47 gün sonra Selman Paşa'nın katli ve idamı gerçekleşmişti. Rumeli Valisi Vezir Moldovanî Ali Paşa, bu süreçte Yanya halkının zarar görmemesi için oldukça tedbirli davranmış ve büyük bir gizlilik içinde idam kararını uygulamaya özen göstermişti. Selman Paşa'nın kesik başı İstanbul'a gönderildikten sonra Yanya'da olan hanesi kadı tarafından mühürlenerek zapt

¹²⁵ BOA. C. DH. 225/11217; BOA. D. BŞM. MHF. 49/22, (17 Mart 1764).

¹²⁶ BOA. TS. MA.e. 708/15; Mehmed Hakim Efendi, *a.g.e.*, s.1136.

¹²⁷ BOA. AE. SMST. III. 287/23045.

¹²⁸ *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi*, s.66; Osmanlı Devleti, ilk devirlerinden itibaren devlet malını zimmetine geçirenlerle isyancılar hakkında müsadere usulünü uygulamıştı. Özellikle Fatih Sultan Mehmet devrinden itibaren ulema dışındaki devlet görevlilerinden kayda değer mal varlığı bulunan herkese suçlu olup olmadığına bakılmaksızın müsadere uygulanması bir kural haline geldi. Bu anlayışa göre devlet görevlilerinin kullanımına sunulan mal, para ve çeşitli malzemeler şahsa değil makama aitti. Bundan dolayı ölen veya görevden azledilen devlet adamlarının mal ve mülklerine hazine namına el konulurdu. Tuncay Öğün, "Müsâdere", *DİA., Cilt: 32*, (2006), İstanbul, TDV Yay., s.67-68.

edilmişti. Aynı şekilde Narda, Aydonat, Argiri ve Yanya'da bulunan diğer çiftlikleri ve ambarları ile buralarda bulunan hayvanları ve zahiresine de el konuldu. Malı ve mülkünün telef olmaması ve gizlenmemesi için yeniçeriler muhafız olarak hanelere ve çiftliklere görevlendirildi. Narda Mukataası Voyvodası olan Hacı Mustafa, firar etmiş ise de yakalanmış ve hapsedilmişti. Narda Mukataası'nın iki senelik hasılât defteri Hacı Mustafa'dan alındığı gibi çiftlikler, ambarlar ve emlaklarına ait defterlere de el konuldu. Abdülkerim Bey, idamın gerçekleşmesinden itibaren büyük bir titizlikle Selman Paşa'nın malını ve mülkünü kontrol altına aldırılmıştı. Hatta Paşa'nın güvenilir adamlarını ve ahaliyi davet ederek başka gizlenmiş malı, mülkü veya parasının olup olmadığını sordu. Selman Paşa'nın sağlığında Tırhala sakinlerinden Nimetullah adlı kişiye çok miktarda sandık gönderdiği hatta aynı şekilde vatan-ı kadimi olan Argiri taraflarına da çok miktarda emval ve eşya gönderdiğini öğrendi. Ancak bu bilgiyi verenler mal ve eşyanın ne olduğu, Venedik tarafına mı götürüldüğü yoksa Argiri'de mi saklandığına dair bilgilerinin olmadığını söylemişlerdi. Esasında Abdülkerim Bey, mal ve eşyanın Venedik taraflarına gönderilmiş olmasını akla yatkın bulmamıştı. Bunun muhalefâtının yazımından sonra ortaya çıkacağı kanaatindeydi. Abdülkerim Bey, muhalefâtı yazmaya memur olmadığından bu iş için İstanbul'dan gönderilen Canım Mehmed Ağa gelinceye kadar Yanya'da ve diğer kazalarda Selman Paşa'nın malını ve mülkünü kontrol altına almış ve daha sonra İstanbul'a dönmüştü¹²⁹. Selman Paşa'nın validesi, karısı Ayşe Hanım, oğlu Mehmed Bey ve doğmamış çocuğu varisi olarak tespit edilmiştir¹³⁰. Fakat muhalefâtla ilgili yazımlarda doğmamış çocukla ilgili başka bir bilgi geçmemektedir.

Selman Paşa'nın muhalefâtını yazmak üzere Canım Mehmed Ağa mübaşir olarak görevlendirildi. Kendisine ise Rumeli Çavuşlar Kethüdası Mükellef Ahmed Ağa [Elhac Ahmed Ağa] yardımcı tayin edildi. Kethüda Mükellef Ahmed Ağa'ya yazılan 19 Mart 1764 tarihli fermanında "...*maktûl-i mezbûr servet ve yesâr ve mâl-ı bîşümâr ile şöbreti şâyân olub emvâl ve emlakı zây' kalmamak ve mektûm olmamak vecble mecmû' harice ihraç...*" olunmak şeklinde belirtilen ifadeyle muhalefâtı yazmaya yardımcı olması istendi. Bu yazıda Selman Paşa'nın oldukça zengin olduğu, parasının ve malının gizlenmesine müsaade edilmemesi tembih edilmişti¹³¹. Hatta buna dair verilen fermanla Selman Paşa'nın Yanya ve Narda'daki haneleri ile diğer mahallerde mevcut tüm mal ve eşyasına el konulacaktı. Öncelikle uhdesindeki mukataa ve hazineye olan borçları tahsil edilecekti. Bu bağlamda olmak üzere 1764 senesine mahsuben uhdesinde olan Yanya kalemi cizyesinin Vidin Kalesi muhafazasında görevli yeniçeri mevaciibi olarak tahsis edildiği, bunun 42.000 kuruşunun gönderildiği ancak 27.500 kuruşun bakaya surette kaldığı hatırlatılarak ilk önce bu paranın hazineye aktarılması istendi. Bunun

¹²⁹ BOA. TS. MA.e. 708/15.

¹³⁰ BOA. D. BŞM. MHF. 50/6; BOA. TS. MA.e. 708/34.

¹³¹ BOA. C. ML. 558/22912.

dışında canib-i miri ve Haremeyn Vakfî'ndan olan Göl-i Yanya Mukataası'nın 1763 senesi bakayasının hazineye teslim edilmesi gerektiği hatırlatıldı. Ayrıca uhdesinde bulunan diğer cizye ve avarız kalemine dair tüm hesapların iyice tahkik edilmesi ve hiçbir şeyin eksik bırakılmaması istendi¹³². Uhdesinde bulunan Yanya Mukataası'nın Selman Paşa'nın katli sebebiyle boş kaldığı ve taliplisine verilmesi gerektiği İstanbul'a bildirildi¹³³.

Canım Mehmed Ağa ve Mükellef Ahmed Ağa, Yanya'da Selman Paşa'nın muhalefâtını yazmak üzere çalışmaya başladılar. Ancak Ağustos 1764 tarihinde bu sefer de Avlonya Mutasarrıfı İsmail Paşa'nın katli gerçekleşti. İlk önce Canım Mehmed Ağa'nın Avlonya tarafına giderek İsmail Paşa'nın muhalefâtına el koyması ve yazma işini yapması düşünüldü. Ancak Yanya'daki işin henüz bitmemiş olmasından dolayı Mükellef Ahmed Ağa'nın Avlonya'ya giderek İsmail Paşa'nın muhalefâtını yazması ferman buyruldu. Canım Mehmed Ağa'nın da bir an önce Yanya'daki işini bitirmesi emredildi¹³⁴.

Canım Mehmed Ağa ve Mükellef Ahmed Ağa, Yanya ve Narda'daki çiftliklerde maktul Yanya Mutasarrıfı Selman Paşa'nın zapt edilen hane ve evlerindeki mal ve mülkün yazımını yaptılar. Bu bağlamda 10 Mayıs 1764 tarihinde Korindos kazasında bulunan 13 adet çiftlik kayda geçirildi. Bunlar Zagorbaşı, Karbinosine, Velceste, Retro, Delvinaki-i Sagir, Veradori, Ceryani, Balur, Grameto, Berat, Dobrov, Sadopçe ve İstavraki çiftlikleriydi. Çiftlik-i Proto-i Baba ise karısı Ayşe Hanım'ın mülkü olması nedeniyle defter dışı bırakıldı. Bu çiftliklerin tamamı saz puşideli yani saz örtülüydü. Yine çiftliklerde bulunan samanlık, kulübe, asiyab-ı dakık/un değirmeni ve bağ gibi bağımsız bölümler adet veya miktar olarak yazılmış herhangi bir parasal değere tabi tutulmamıştı¹³⁵.

Canım Mehmed Ağa ve Mükellef Ahmed Ağa, 13 Mayıs 1764 tarihinde Argiri kazasındaki çiftlik, emlak, menzil ve dükkanları yazmışlardı. Bu defterde yer alan bilgiye göre 12 kalemden oluşan mülklerinin 8 adeti çiftlik olup, bunlar Koniçe, Kerkani, Sosa, Kalazani, Ayonikola, Koşopçe, Çalpek ve Poderişte çiftlikleriydi. Çiftliklerde yer alan hane, dam, samanlık, bağ ve harman gibi bağımsız bölümler adet olarak verilmişti. Ayrıca 3 adet asiyab/değirmen; bunların dışında 9.160 kuruş kıymetli 5 kışlak; oda, aşhane, at ahır ve divanhane gibi çeşitli bağımsız bölümleri olan bir adet menzili vardı. Yine Argiri kasabasında 17 Mayıs 1764 tarihinden itibaren bir yıllık kiraya verilmiş 5 adet dükkânı vardı. Dükkânlar fırın ve papuşçu dükkânı şeklinde yazılmış olup bunların senelik kira bedeli ise 9.335 kuruş olarak tespit edilmişti¹³⁶. Yine aynı tarihi taşıyan bir başka defterde ise Argiri ve Bogoniye (Pogoniye) kazasında 127 farklı kişide bulunan koyunları

¹³² BOA. C. ML. 560/22966, (H. 16 N 1177/M. 19 Mart 1764).

¹³³ BOA. D. BŞM. MHF. 49/22.

¹³⁴ BOA. C. ML. 696/28476, (H. Safer 1178/ M. Ağustos 1764); BOA. TS. MA.e. 790/94.

¹³⁵ BOA. D. BŞM. MHF. 50/7.

¹³⁶ BOA. D. BŞM. MHF. 50/9.

adet ve kıymetleriyle birlikte yazılmıştı. Toplam koyun adedi 5.050 olup bunların parasal değeri ise 71.040 kuruştur. Ortalama bir koyunun bedeli 14,05 kuruşa tekabül etmektedir. Ancak bu koyunların 592 adedinin zayi olduğu belirtilmiştir¹³⁷.

Canım Mehmed Ağa, muhalefâtın yazımı sırasında zaman zaman engellemelere maruz kaldı. Bu hususta gönderdiği bir yazıda Yanya'nın Zagor Nahiyesi Kocabaşısı Dimo oğlu Miço'nun muhalefâtın yazımına engel olduğu, ahaliyi kışkırttığı, birkaç defa uyarılmasına rağmen davranışlarından vazgeçmediğini bildirmişti. Bu şikâyet üzerine Haziran 1764 tarihinde Dimo, ıslah oluncaya kadar Limni Adası'na sürüldü¹³⁸.

Canım Mehmed Ağa, muhalefâtın yazım işlemini yaptıktan sonra İstanbul'a gönderdiği 14 Temmuz 1764 tarihli yazıda Selman Paşa'nın varisleriyle şu esaslar üzerine anlaşmalarını beyan etmiş ve bunların uygulanmasına dair emr-i şerif ve görüş talep etmişti¹³⁹:

1-Selman Paşa'nın Yanya, Narda ve diğer kazalarda bulunan emval, eşya, akar ve çiftliklerinin defterleri İstanbul'a gönderilmiştir. Yanya'da borçları ve sarrafların alacakları ortaya çıkarsa varisleri ödemeyi kabul etmiştir. Ayrıca Enderun-ı Hümayun Hazinesi'ne teslim olunacak iltizam akçelerine varisler engel olmayacakları gibi karşılıklı yapılan musalahaya göre Enderun-ı Hümayun Hazinesi'ne 300 kese akçe teslim edeceklerdi. Bu bedele karşılık Selman Paşa'nın bütün mal ve eşyasıyla birlikte çiftliklerinde bulunan ağnâm, hayvan ve alet-edavatı karısı Ayşe Hanım'a, oğlu Mehmed Bey'e ve henüz doğmamış çocuğuna terk edilecekti. Buna dair gönderilen fermanla Selman Paşa'nın zuhur edecek borçlarının ve sarrafın alacaklarının varisleri tarafından ödenmesi, iltizam akçelerine kimsenin müdahale etmemesi ve Enderun-ı Hümayun Hazinesi'ne 300 kese akçe ödemeyi taahhüt etmeleri ve kefil göstermeleri şartıyla kabul edildiği bildirildi. Ayrıca Canım Mehmed Ağa, bu işleri takip etmek üzere güvenilir bir adamını Yanya'da bırakacaktı.

2-Selman Paşa'nın varisleri hazineye ödeyecekleri 300 kesenin yarısını peşin geri kalan kısmını ise 18 ayda ödemeyi talep etmişti. Bu talepleri de uygun bulunmuş olup borç senedi düzenlenerek kefil alınması ferman buyruldu. Selman Paşa'nın güvenilir adamlarından Hazinedarı Musa Efendi, ağalarından Ali Ağa ve Muhtar Ağa, Vekil-i Harcı Hasan Ağa ve Hacı Mustafa Ağa borçların ödenmesine kefil olarak senedi imzaladılar.

3-Selman Paşa'nın borçları ve hazineye teslimine karar verilen 300 kesenin tamamının edasına kadar alacaklıların varislere müdahale etmemesi için Yanya Naibi ve Canım Mehmed Ağa emr-i şerif verilmesini istemişti. Ayşe Hanım ve

¹³⁷ BOA, D. BŞM, MHF. 50/8.

¹³⁸ BOA, C. ZB. 83/4122.

¹³⁹ BOA, D. BŞM, MHF. 50/6.

oğlu Mehmed Bey ile kefillerinin imzaladıkları borç senetleri baş muhasebeye kaydedilip, talep ettikleri emr-i şerif verilmiştir.

4-Canım Mehmed Ağa ve Yanya Naibi, Selman Paşa'nın varislerinin öksüz ve kimsesiz kaldıklarını, bazı fesat ve zorba takımının bunu fırsat bilerek eski düşmanlıkları nedeniyle mal ve çiftliklerine el koymak kasdıyla hem Yanya'da hem de İstanbul'da çeşitli tezvıratta ve şikâyetle bulduklarını ifade ederek bu gibi girişimlerin ve zorbalıkların önlenmesi gerektiğini bildirmişlerdi.

5-Selman Paşa'nın İstanbul'da hapiste bulunan Kapıçukadarı Musa Ağa'nın herhangi bir hesabı ve sebebi yoksa eytamin hizmetinde bulunmak üzere serbest bırakılması istenmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere Kapıçukadarı Musa Ağa, Selman Paşa'nın hazineye olan borçlarını ödemek üzere bir miktar para ile İstanbul'a gitmiş ve burada getirdiği paranın önemli bir kısmını hazineye teslim etmediği gerekçesiyle hapsedilmişti¹⁴⁰.

Selman Paşa'nın çiftlikleri, emval ve eşyası ile hayvanlarının tamamı Canım Mehmed Ağa tarafından deftere geçirildikten sonra validesi, karısı ve oğluna satılması gündeme geldi. Validesi tüm mülk ve malların 230 keseye (115.000 kuruş) kendisine satılmasını istedi. Ancak sadece çiftliklerinin bile bundan fazla tutacağı tahmin edilerek yine de kadı defterinde yazılmış olan bütün eşyası, nakit parası ve hayvanlarının 300 keseye (150.000) validesine satılmasına karar verildi. Ancak bu satış için mevcut ve sonradan ortaya çıkacak borçlarının varisleri tarafından ödenmesi şart koşulmuştur. Hatta buna dair Canım Mehmed Ağa'nın gönderdiği yazının derkenarında Selman Paşa'nın servetinin 1000 kese (500.000 kuruş) kadar olduğu tahminine dair not düşülmüştür¹⁴¹. Bu ifade aslında yukarıda da izah edildiği üzere Selman Paşa'nın oldukça zengin ve servet sahibi birisi olduğunu göstermektedir.

Selman Paşa'nın katli sırasında koynunda bulunan iki-üç büyük elmasın Rumeli Valisi Vezir Moldovanî Ali Paşa'nın bir adamı ile Yanya Mutasarrıfı Mehmed Bey tarafından alındığı ve daha sonra ortaya çıkarılmadığına dair iddialar ortaya atılmıştır. Muhallefâtı yazmakta olan Canım Mehmed Ağa'ya gönderilen Ağustos 1764 tarihli emirde bu elmasları bulup deftere kaydetmesi istenmiştir¹⁴². Ancak yazışmalardan anlaşıldığına göre bu mesele Canım Mehmed Ağa'yı oldukça uğraştırmıştı. İstanbul'a gönderdiği yazıda bu konudan dolayı tehdit edildiğini, hakkında tezvıratta bulunulduğunu ve tüm ısrarlara rağmen adı geçen kişilerin mahkemeye gelmedikleri gibi elmas taşları da ortaya çıkarmadıklarını bildirmişti. İstanbul'dan Rumeli Valisi Vezir Muhsinzâde Mehmed Paşa'ya gönderilen emirlerde bu işin sürüncemede bırakılmaması ve gerekirse elmasları sakladıkları iddia edilen kişileri hapsedmekten çekinmemesi gerektiğine vurgu

¹⁴⁰ BOA. C. ADL. 103/6206; BOA. TS. MA.e. 706/58.

¹⁴¹ BOA. TS. MA.e. 708/34.

¹⁴² BOA. A. DVNSMHM. d. No: 164, s.84.

yapılmıştı. Eğer bu kişiler pişmanlık duyarak elmas taşları teslim ederseler affedilmeleri aksi halde şiddetli şekilde cezalandırılacaklarının kendilerine tebliğ edilmesi istendi¹⁴³.

Selman Paşa'nın katlinden önce Ostura Kazası'nın sabık kadısı Hüseyin Efendi, memleketi Yanya'da bulunan evinin Bölükbaşı Arnavud Musa, 40 nefer sekban ile basıldığını altınları ile mal ve eşyasının yağmalandığını iddia etmişti. Kendisi Rumeli Divanı'nda Abaza Mehmed Ağa'nın kurduğu mahkemeye yönlendirilmişti. Fakat Hüseyin Efendi mahkemeye müracaat edemeden Selman Paşa katledilmişti. Sabık Kadı Hüseyin Efendi, bu seferde muhalefâtı yazmaya memur Canım Mehmed Ağa huzuruna çıkarak hakkının varislere intikal eden terekeden verilmesini istedi. Buna dair Canım Mehmed Ağa'ya ve kadiya hitaben gönderilen 24 Mart 1764 tarihli fermanla iddianın iyice tahkik edilmesi ve doğruluğunun teyit edilmesinden sonra gerekenin yapılması bildirilmişti¹⁴⁴.

Selman Paşa'nın muhalefâtının yazımı devam ederken varislerinden karısı Ayşe Hanım ve oğlu Mehmed Bey, arzuhal takdim ederek kimsesiz ve sahipsiz kaldıklarını, bunu fırsat bilen bazı müfsit ve zorba takımının eski düşmanlıkları sebebiyle uydurma tezkire ve temessüklerle çiftliklere ve diğer mallara el koymak istediklerini, bunlara engel olunmasını talep etmişti. Yanya Mutasarrıfı [Hacı Paşazâde Mehmed Bey], kadı ve Canım Mehmed Ağa'ya hitaben gönderilen 15 Temmuz 1764 tarihli fermanla, Selman Paşa'nın varislerinin hakkının korunmasını, taarruz ve saldırıların önlenmesi, senetsiz ve belgesiz kimseye bir şey verilmemesi gerektiği hatırlatıldı¹⁴⁵. Selman Paşa'nın mal ve mülküne göz dikenlerden birisi Selman Paşa'nın katlinden sonra mutasarrıf tayin edilen Hacı Paşazâde Mehmed Bey'di. Ayşe Hanım'ın şikâyet arzuhalinde kardeşi olup geçmişte kendi yardımına muhtaç olan mutasarrıfın maktul Selman Paşa'dan kalan çiftliklere ve mülklere el koymak istediğini, çiftlikte çalışan adamlarına ve reayaya sebepsiz yere saldırdığını, güvenlik ve emniyetlerinin kalmadığını bildirmişti. Bu şikâyet dikkate alınarak Hacı Paşazâde Mehmed Bey azledilmiş ve yerine mutasarrıf olarak Klis'in (Kilis) sabık Mutasarrıfı Yayçeli Hasan Beyzâde Mehmed Bey [26 Ocak 1765] tayin edilmişti. Yayçeli Hasan Beyzâde Mehmed Bey'e hitaben gönderilen fermanla maktul Selman Paşa'nın yetimlerinin ve varislerinin hakkının korunması ve kimsenin müdahale etmesine izin vermemesi gerektiği uyarı yapılmıştır¹⁴⁶. Yanya'dan azledilen Hacı Paşazâde Mehmed Bey ise

¹⁴³ BOA. A. DVNSMHH. d. No: 164, s.84, (H. Evail-i R 1178/M. 28 Eylül-7 Ekim 1764); BOA. A. DVNSMHH. d. No: 164, s.104, (H. Evail-i Ca 1178/M. 27 Ekim-5 Kasım 1764); BOA. A. DVNSMHH. d. No: 164, s.108, (H. Evahir-i Ca 1178/M. 16-25 Kasım 1764).

¹⁴⁴ BOA. C. ADL. 7/471.

¹⁴⁵ BOA. C. DH. 19/922.

¹⁴⁶ BOA. TS. MA.e. 790/64, (H. Şaban 1178/M. Ocak 1765); XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792, s.62.

aynı tarihte İskenderiye'ye vergilerin tahsili ve tanzim-i memleket şartıyla mutasarrıf tayin edildi¹⁴⁷.

Selman Paşa'nın katlinin üzerinden uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen alacağı olduğu iddiasıyla İstanbul sarraflarının talepleri bitmiyordu. Paşa'nın İstanbul'daki Gümrük Emini İshak Ağa'nın Sarraf Harine veled-i Simaven adlı zimmeden 53.643,5 borç aldığı ve bu borcun Paşa'nın varisleri tarafından ödenmediği iddia edilmişti. Selman Paşa'nın muhalefâtı kaydedilirken, ileride çıkacak borçların ödenmesi şartıyla emval, eşya, çiftlik ve mülkleri karısı Ayşe Hanım ile oğlu Mehmed Bey'e terk edilmişti. Bu süreçte oğlu Mehmed Bey vefat etmiş ve tek varis olarak Ayşe Hanım kalmıştı. Yanya Kadısı huzurunda görülen davada Sarraf Harine'yi temsilen mahkemede bulunan vekili Yani veled-i Hristo'dan iddialarını ispat edecek senet veya belge sunması istenmiş ancak herhangi bir belge sunamamıştı. Ayşe Hanım'ın vekili Mustafa Ağa ise tüm iddiaları inkâr ve maktul Selman Paşa'nın borcunun olmadığını beyan etti. Yanya Kadısı 17 Mart 1777 tarihli bir ilam ile borcun olduğuna dair bir senet veya belge sunulmadığı gerekçesiyle Sarraf Harine'nin talebini reddetti¹⁴⁸.

Selman Paşa'nın muhalefâtını zapta, malını ve mülkünü yazmaya memur edilen Canım Mehmed Ağa, vazifesini bitirdikten sonra yaklaşık bir yıl sonra Mayıs 1765'te İstanbul'a döndü. Selman Paşa'nın borçlarını tahsile ve hazineye olan borçlarının ödenmesine mübaşeret etmek üzere Canım Mehmed Ağa, adamlarından Veli'yi memur etmiştir¹⁴⁹. Yazışmalardan ve düzenlenen ayrı ayrı defterlerden Selman Paşa'nın servetinin ne kadar olduğu veya tüm mal ve mülkünün deftere geçirilip geçirilmediği konusu net değildir. Ancak Yanya'nın önde gelen ailesinden/hanedanından olması hasebiyle oldukça yüklü miktarda para, hayvan, mülk ve çiftliğinin olduğu aşikârdır.

Sonuç

Yanya, XVIII. yüzyıldan itibaren mutasarrıfların idaresine verildi. Bölgenin ileri gelen ailelerine mensup olan mutasarrıfların görevi vergilerin tahsili, eşkiya ile mücadele ve düzeni sağlamaktı. Ancak zaman içinde mutasarrıf tayin edilenlerin diğer aileler üzerine üstünlük kurma düşüncesi rekabeti artırdı. Bu durum XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren ayan sınıfının güç kazanmasına ve bu sınıf arasındaki mücadelenin artmasına yol açtı. Bu bağlamda olmak üzere Yanya idaresini 1611'den itibaren ellerinde tutan Arslan Paşazâde ailesine mensup olan Selman Paşa, Yanya Sancağı'na ilk defa 1742 senesinde mutasarrıf olarak tayin edildi. 1764 senesine kadar farklı zamanlarda Yanya'nın idaresini elinde

¹⁴⁷ BOA. D. BŞM. MHF. 50/74; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Tayra Yöneticileri 1756-1792, s.75.

¹⁴⁸ BOA. D. BŞM. MHF. 60/45.

¹⁴⁹ BOA. C. DH. 19/921.

bulundurdu. Selman Paşa'nın reayaya ve fakir ahaliye karşı sert ve uzlaşmaz tavrı merkezi hükümetle arasının açılmasına neden oldu. Hakkındaki şikâyetlerin ve Yanya'da ahaliye/reayaya karşı eşkıyalığın artması gözden düşmesine yol açtı. Hasımlarıyla yüzleşmesi için İstanbul'dan Abaza Mehmed Ağa mübaşir olarak gönderildi. Rumeli vilayetinin merkezi olan Manastır Kadılığı'nda kurulan mahkemede hasımlarıyla yüzleşmek üzere defalarca davet edilmesine rağmen bu davete riayet etmedi. Bunun gerekçesi bölgenin en önde gelen hanedanına mensup olması ve bu muameleyi ailesine yakıştıramamasıydı. Kendi yerine vekilini mahkemeye gönderdi. Fakat hakkındaki tüm iddiaları reddetti. İstanbul'dan gönderilen ferman ve emirlerde reaya ile karşılıklı uzlaşması istenmişti. Ancak Selman Paşa'nın uzlaşmaya yanaşmaması üzerine hakkında idam kararı verildi. İdam kararının Rumeli Valisi'ne ulaşmasından sonra gizli bir plan yapıldı. Bu plana göre hasımlarının Selman Paşa'nın ayağına gönderilmesi ve mahkemenin Yanya'da kurulmasına karar verildi. Yanya yakınlarında hasımlarını karşıladığı ve gelenlere ziyafet verdiği sırada hamamda kellesi kesilmek suretiyle idam hükmü yerine getirildi. Selman Paşa, zenginliği ve şöhreti ile ün yapmıştı. Ölümünden sonra muhallefâtı müsadere edilmek suretiyle tüm malına ve mülküne hazine adına el konuldu. Yanya ve Narda'da pek çok çiftliği, evi, dükkânı, değirmeni ve hayvanı tespit edildi. Bunların dışında parası ve eşyaları kayda geçirildi. Ancak servetinin önemli bir bölümünün gizlendiği yönündeki şüpheler giderilemedi. Servetini oluşturan mal ve mülkünden tespit edilebilenler, sarraflara ve hazineye ait olan borçları düşüldükten sonra varislerine belli bir meblağ karşılığında satıldı. Selman Paşa, arşiv belgelerine yansıyan tarihsel kişiliği ve merkezi hükümetle yaşadığı sorunlar dikkate alındığında, Arnavutluk bölgesinde sonraki zamanlarda bir güç olarak ortaya çıkan ayan sınıfının ilk temsilcilerinden birisidir.

KAYNAKÇA

1-Arşiv Belgeleri: Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

Ali Emiri, Mahmud I (AE. SMHD. I.): 5/326; 24/1419; 44/2621; 58/3706; 149/11146; 166/12640; 167/12699; 259/21083; 259/21095; 265/21438.

Ali Emiri, Mustafa III (AE. SMST. III.): 76/5634; 84/6254; 92/6919; 127/9815; 148/11636; 153/12083; 196/15480; 204/16059; 209/16461; 267/21330; 283/22771; 287/23045; 291/23289.

Ali Emiri, Osman III (AE. SOSM. III.): 17/1110; 17/1111; 27/1920; 28/1997; 39/2764; 44/3195; 51/3660; 53/3761; 53/3764; 53/3765; 54/3847; 54/3848; 63/4711; 80/6131; 92/7091.

Bab-ı Asafî, Mühimme Defteri (A. DVNSMHM. d.): No: 148, 149, 158, 159, 161, 162, 163, 164.

Bab-ı Asafî, Divan-ı Hümayun Tahvil (Nişan) Defteri (A. DVNS. NŞT. d.): No:2.

Bab-ı Asafî, Nişan ve Tahvil Defteri (A. NŞT. d.), No:1390.

Bab-ı Defteri, Başmuhasebe Kalemi, Muhallefat Defterleri (D. BŞM. MHF. d.) No: 13668.

Bab-ı Defteri, Başmuhasebe Kalemi, Muhallefat Halifelîği (D. BŞM. MHF.): 40/72; 43/2; 49/22; 49/24; 50/6; 50/7; 50/8; 50/9; 50/74; 60/45.

Cevdet, Adliye (C. ADL.): 2/139; 7/471; 103/6206.

Cevdet, Askeriye (C. AS.): 556/23327; 1121/49681.

Cevdet, Bahriye (C. BH.): 104/5050.

Cevdet, Dahiliye (C. DH.): 9/417; 13/629; 19/921; 19/922; 150/7494; 213/10616; 225/11217; 245/12223; 277/13834; 278/13898; 284/14189; 286/14268; 303/15146; 306/15268; 324/16180.

Cevdet, Maliye (C. ML.): 35/1596; 349/14361; 378/15529; 545/22370; 558/22912; 559/22938; 560/22966; 602/24815; 667/27333; 696/28476; 699/28574; 773/31526.

Cevdet, Zabtiye (C. ZB.): 4/169; 7/329; 33/1634; 68/3377; 83/4122.

İbnülemin, Maliye, (İE. ML.): 79/7393.

Topkapı Sarayı, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS. MA.e.): 281/61; 706/58; 708/15; 708/34; 790/43; 790/64; 790/94.

2-Kaynak Eserler, Kitap ve Makaleler

AHMED VÂSİF EFENDİ, *Târib-i Vâsîf, Mehâsinü'l-Âsâr ve Haka'ikü'l-Abbâr, Cilt:1,* Bulak 1247.

ANDIÇ, Kamil, *Osmanlı Devleti Döneminde Arnavutluk'un Durumu (19. ve 20. yüzyıllar),* Trakya Üniversitesi, SBE., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2000.

BALCI, Sezai, *Babalı Tercüme Odası,* Libra Kitap Yay., İstanbul 2013.

- BAŞAR, Fahmeddin, *Osmanlı Eyalet Tevcihâtı (1717-1730)*, TTK, Ankara 1997.
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, TTK, Ankara 1997.
- EFE, Ayla, "Tanzimat'ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt:6, Sayı: 22, (Yaz 2009), s. 87-113.
- ERKEN, İlkey, *Yanya Sancağı İdari Yapı ve Yerleşim Birimleri (1867-1913)*, TTK, Ankara 2021.
- FEYZİOĞLU, Hamiyet Sezer, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, İstanbul 2017.
- GJELI, Ardit, *Between Rebellion and Obedience: The Rise and Fall of Busbatlı Mahmud Paşa of Shkodra (1752-1796)*, İstanbul Şehir Üniversitesi, SBE, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018.
- İĞÜREL, Mücteba, "Hamza Paşa, Silâhdar", *DİA. Cilt: 15*, İstanbul 1997, s.157-158.
- KELEŞ, Erdoğan, "Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Vezir Arnavut İsmail Paşa (1751-1764)", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9, Sayı: 27, (Haziran 2021), s.214-249.
- KELEŞ, Erdoğan, "Kıbrıs'ta Girne Dizdarı Halil İsyanı (1765-1766)", *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar II*, Cilt: 2, Ankara 2020, s.339-380.
- KILIÇ, Orhan, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı*, Elazığ 1997.
- KİEL, Machiel, "Yanya", *DİA. Cilt: 43*, İstanbul 2013, s.317-318.
- MEHMED HAKİM EFENDİ, *Hâkim Efendi Tarîhi (Osmanlı Tarîhi 1166-1180/1752-1766)*, 2. Cilt, (Hazırlayan: Tahir Güngör), İstanbul 2019.
- MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî*, Cilt: 5, (Hazırlayan: Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.
- MUSTAFA RUHİ, *Coğrafya-yı Tabii*, (y.y./y.y.).
- NAZİF HOCA, "Yanya", *İA. Cilt: XIII*, MEB, Eskişehir 1997, s.358.
- ÖĞÜN, Tuncay, "Müsâdere", *DİA. Cilt: 32*, (2006), s.67-68.
- ÖRENÇ, Ali Fuat, "Mutasarrıf", *DİA. Cilt: 31*, (2006), s.377-379.
- ÖZKAYA, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara 1994.
- ÖZKAYA, Yücel, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumı*, İstanbul 2010.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II, İstanbul 1993.
- PAMUK, Bilgehan, "Osmanlı Döneminde Arnavutluk", *Balkanlar El Kitabı*, 1. Cilt, Ankara 2013, s.335-343.
- SARICAOĞLU, Fikret, "Osman III", *DİA. Cilt: 33*, İstanbul 2007, s.456-459.
- SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lâgatı*, İstanbul 1986.

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi, Mür'î't-Tevârih, II.A., (Yayımlayan: M. Münir Aktepe), İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1978.

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamusu'l-alâm, Cilt: 6*, Mihran Matbaası, İstanbul 1316.

ULUÇAY, Çağatay, *18 ve 19. Yüzyullarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1955.

ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011.

XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi-Merkez ve Tayra Yöneticileri 1756-1792, 16 Numaralı Tahvil Defteri, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayını, İstanbul 2019.

YAKUT, Esra, "Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkıyalık ve Cezalandırılması", *Kebikeç, Sayı: 33*, (2012), s.21-34.

